

II науково-практичний круглий стіл

Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти

Co-funded by the
European Union

Суми 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**СУЧАСНІ ВИКЛИКИ
ДЛЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ:
ПРАВОВІ, ОСВІТНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ**

**МАТЕРІАЛИ
ІІ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ
(СУМИ, 21 ЧЕРВНЯ 2024 РОКУ)**

**СУМИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
2024**

УДК 341-044.247:37.013

С 91

Редакційна колегія:

В. М. Завгородня, кандидат юридичних наук, доцент;

А. М. Куліш, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист

України;

А. В. Гончаренко, кандидат історичних наук, доцент;

М. В. Плотнікова, кандидат юридичних наук, доцент

А. С. Славко, кандидат юридичних наук, доцент;

А. Л. Чернявський, кандидат юридичних наук, доцент;

О. А. Швагер, кандидат юридичних наук

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради

Навчально-наукового інституту права СумДУ

(протокол № 7 від 21 червня 2024 року)

С 91	Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти : матеріали II науково-практичного круглого столу, Суми, 21 червня 2024 р. / ред. колегія: В. М. Завгородня, А. М. Куліш та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2024. – 73 с.
------	--

До збірника ввійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, викладачів закладів вищої та фахової передвищої освіти, вчителів шкіл, виголошені під час проведення II науково-практичного круглого столу «Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти», присвяченого актуальним питанням європейської міграційної політики, історії та права і проведеного в межах реалізації освітнього проєкту «101098859-EU4Migration-ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH-UA-IBA / ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH «Міграційна політика та право ЄС у контексті цілей сталого розвитку» напрому «Жан Моне» програми Еразмус+».

Позиція організаційного комітету не завжди збігається з міркуваннями, висловленими учасниками. В збірнику збережено авторські орфографію, пунктуацію та стилістику. Відповідають за достовірність даних та дотримання принципів академічної доброчесності учасники науково-практичного круглого столу.

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

© Сумський державний університет, 2024

ЗМІСТ

<i>Большакова О., Закаленко О. ПОЗОВ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА У АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК ГАРАНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ В МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ.....</i>	<i>5</i>
<i>Гірна Н. ВОЄННА МІГРАЦІЯ З УКРАЇНИ У 1944 - 1947 І 2022 - 2024 РОКАХ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ.....</i>	<i>8</i>
<i>Голоха А. ПРИНЦИПИ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....</i>	<i>11</i>
<i>Гончаренко А. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ПІД ЧАС «КРИЗИ БІЖЕНЦІВ» 2015–2017 РР. ....</i>	<i>13</i>
<i>Дегтярьов С. УКРАЇНЦІ – УЧАСНИКИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1917-1921 РОКИ В ІНОЗЕМНИХ ТАБОРАХ ДЛЯ ІНТЕРНОВАНИХ.....</i>	<i>18</i>
<i>Жучков Т. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ ТА ЛИТВИ.....</i>	<i>22</i>
<i>Іванов А. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЇ У ЄВРОПІ.....</i>	<i>27</i>
<i>Касюра В., Шуть А. ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ : ЄВРОПЕЙСЬКИЙ І СВІТОВИЙ ДОСВІД.....</i>	<i>29</i>
<i>Люлька В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ АФГАНСЬКИХ МІГРАНТІВ ДО ЖИТТЯ В УКРАЇНІ (1991-2022 РР.).....</i>	<i>32</i>
<i>Мартинов А. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: МІЖ ІДЕАЛІЗМОМ І ПОЛІТИЧНИМ РЕАЛІЗМОМ.....</i>	<i>35</i>
<i>Плотнікова М. ДІЯЛЬНІСТЬ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ.....</i>	<i>38</i>
<i>Політова А. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНИМ НАСИЛЬСТВОМ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ (ВОЄННОГО СТАНУ) ЩОДО ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З УКРАЇНИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ.....</i>	<i>43</i>
<i>Пристайко В. МІГРАЦІЙНА КРИЗА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ.....</i>	<i>47</i>
<i>Пустовіт І., Шуть А. ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В СИСТЕМУ ОСВІТИ ІСПАНІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ .....</i>	<i>49</i>
<i>Рашавець Є., Шаповал В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЇ У ЄВРОПІ : ІСТОРИЧНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТИ.....</i>	<i>53</i>
<i>Слободяник Т. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ ЧИ ОГОЛОШЕННЯ ЇЇ ПОМЕРЛОЮ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ .....</i>	<i>56</i>

<i>Сосіна К. АНАЛІЗ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ</i>	58
<i>Тодоров І. ЦІННІСНИЙ ВИМІР НОВІТНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ФРН</i>	61
<i>Філоненко І. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ МІГРАЦІЇ</i>	63
<i>Чернявський А. ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ХАРТІЇ НА СУДОВУ ПРАКТИКУ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ</i>	66
<i>Швагер О. МІГРАЦІЙНІ ПИТАННЯ В БЕЗПЕКОВІЙ ПОЛІТИЦІ ЄС</i>	69

ПОЗОВ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА У АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК ГАРАНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ В МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Ольга Большакова

*кандидат філософських наук, заступник директора, викладач
ВСП «Фаховий коледж вимірювань ДУІТЗ»*

Олена Закаленко

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного і
фінансового права,
Національний університет «Одеська юридична академія»*

Враховуючи сучасні умови розвитку України як правової держави, варто констатувати той факт, що адміністративна юстиція є тим інститутом, що покликано гарантувати захист прав людини від можливого свавілля та зловж*ивань з боку органів влади у міграційних процесах, а ступінь його розвиненості та рівень правового забезпечення є показником демократичного та правового розвитку держави. За таких умов, адміністративний позов та процесуальна форма є базовими та фундаментальними інститутами адміністративного судочинства, що виконують функцію правозахисного інструменту, що забезпечують судовий захист прав, свобод та законних інтересів громадян. На становлення сучасного інституту адміністративного позову істотно вплинуло внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС України) та впровадження такої процесуальної форми адміністративного судочинства як спрощена форма позовного провадження.

Адміністративний позов – це звернена через адміністративний суд матеріально-правової вимога позивача до відповідача стосовно захисту прав, свобод, інтересів чи реалізації повноважень у сфері публічних відносин шляхом вирішення публічно-правового спору на засадах рівності, диспозитивності та змагальності сторін. На теперішній час адміністративний позов виконує функцію правозахисного інструменту, що забезпечує ініціювання судового захисту прав, свобод та інтересів громадян від неправомірних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, він використовується і як засіб реалізації владних повноважень суб'єктів у сфері публічно-правових відносин, що опосередковуються відповідним рішенням адміністративних судів.

У свою чергу, адміністративна процесуальна форма виступає необхідним правовим інструментом вирішення завдань адміністративного судочинства, закріплених у ст. 2 КАС України [3]. Тобто призначенням процесуальної форми адміністративного судочинства є вирішення завдань адміністративного судочинства, а саме: захист прав, свобод та інтересів

фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Поєднання матеріально-правового та процесуального аспекту щодо розуміння адміністративного позову є найбільш обґрунтованим та актуальним. Це пояснюється тим, що, з одного боку, адміністративний позов подається до суду і тому не може розглядатися виключно як вимога позивача до відповідача, з іншого боку, адміністративний позов є процесуальною формою певного матеріально-правового змісту (вимога щодо вирішення публічно-правового спору), тобто процесуально-правова форма знаходить свій прояв у пред'явленні адміністративного позову до суду, а матеріально-правову сторону становлять право на задоволення позовних вимог.

Як зазначається в літературі, важливими є твердження про те, що адміністративний позов розглядається лише у порядку позовної адміністративної процесуальної форми. Окремі дослідники ще більше поглиблюють цю тезу, зазначають, що у сучасному адміністративному судочинстві позовне провадження відбувається за загальною процесуальною формою та спрощеною процесуальною формою [4, с. 46-47]. За правилами загального позовного провадження розглядаються справи, які у зв'язку зі складністю, кількістю учасників та особливостями предмета доказування не можуть бути розглянуті за правилами спрощеного провадження. Спрощена процесуальна форма застосовується у справах за зверненням податкових та митних органів (ст. 283 КАС України), справах про застосування санкцій (ст. 283-1 КАС України), справах за зверненням Служби безпеки України щодо включення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, виключення фізичних осіб, юридичних осіб та організацій з такого переліку та надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням (ст. 284 КАС України) [3]. Підкреслимо, що предметом судового розгляду в наведених адміністративних справах є не публічно-правовий спір, а підстави щодо реалізації владних повноважень заявника – суб'єкта владних повноважень щодо застосування (скасування) примусових заходів у випадках, передбачених законом. У цьому випадку суд не вирішує публічно-правовий спір, а здійснює попередній контроль за діями, якими суттєво зачіпаються права громадян та юридичних осіб, надаючи дозвіл на застосування примусових заходів [2, с. 100]. Тож у межах цієї процесуальної форми відсутній адміністративний позов у його ординарному (звичному) розумінні.

Тож слід констатувати той факт, що позовна форма захисту має універсальний характер і має свій прояв у двох аспектах. По-перше, застосовується при вирішенні правових спорів, які виникають як у цивільних, так і в адміністративних правовідносинах, тобто в процесуальному порядку можуть захищатися будь-які суб'єктивні права та законні інтереси незалежно від особи носія цих прав, способів їх порушення та будь-яких інших передумов. По-друге, реалізується не тільки при здійсненні правосуддя, але й при здійсненні деяких інших видів юрисдикційної діяльності.

Дотримання процесуальної форми в адміністративній судовій діяльності є суттєвою гарантією забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників судового процесу, гарантією встановлення істини, важливою гарантією законності судового процесу, та обґрунтованості всіх прийнятих рішень, що виносяться судом. Саме від дотримання процесуальної форми під час провадження залежить стан законності, а також забезпечення прав і свобод людини [1, с. 307]. Недотримання вимог процесуальної форми в адміністративному судочинстві є підставою для визнання того чи іншого процесуального рішення незаконним і як наслідок – його скасування.

Отже, позовна форма захисту прав, свобод, інтересів та реалізації повноважень у сфері публічно-правових відносин є процесуальною формою, що застосовується при вирішенні публічно-правових спорів у порядку адміністративного судочинства. Дотримання процесуальної форми в адміністративній судовій діяльності та позовної процесуальної форми є гарантіями забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників судового процесу, та обґрунтованості всіх рішень (ухвал), які приймаються судом. Як бачимо, і процесуальна форма адміністративного судочинства, і адміністративний позов спрямовані на захист прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин. Адміністративна процесуальна форма як визначений законом порядок проведення процесуальних дій у адміністративному судочинстві, їх відповідне оформлення у процесуальних документах, забезпечує режим законності у процесі, створює умови для достовірних висновків у справі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вовк П.В. Процесуальна форма як гарантія дотримання прав учасників адміністративного судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал* № 5/2020 с. 304-310 (дата звернення: 10.06.2023)
2. Картузова І.О. Поняття, елементи та види адміністративного позову. *Юридичний вісник*. 2013. № 3. С. 94-101.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 16.06.2023)

4. Куйбіда А.А. *Форми адміністративного судочинства. Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 73. Ч. 2. 2022. С. 43-51

ВОЄННА МІГРАЦІЯ З УКРАЇНИ У 1944 - 1947 І 2022 - 2024 РОКАХ: ІСТОРИЧНІ ПАРАЛЕЛІ

Наталія Гірня

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства
Львівський національний медичний університет імені Данила
Галицького*

Питання міграції з України після 2022 року набуло особливої актуальності, адже через вибух повномасштабної війни мільйони українців покинули рідний дім, - і цей процес триває. Донедавна історична наука виділяла чотири великі хвилі міграції з України, остання з них - це 90-і роки ХХ століття, коли українці переселялися за кордон через соціально-економічні чинники. Нині можна впевнено говорити про п'яту хвилю міграції українців, яка є наймасовішою. За класифікацією вона належить до "дифузних" (розливних) міграцій, тому що зумовлена масштабними військовими катаклізмами і складається з усіх соціальних груп. За результатами досліджень центру Разумкова, оприлюднених у березні 2024 року, після 24 лютого 2022 року за кордон виїхало сім мільйонів громадян України [6, с. 17]. А якщо додати до них ще офіційні чотири мільйони тих, котрі працювали за кордоном до 2022 року, то статистика промовиста - одинадцять мільйонів українців працездатного віку мешкає поза межами України. Ми не ставимо собі за мету досліджувати сучасні демографічні втрати України, а зосередимося на аналізі колективного портрета сучасного українського мігранта в історичній ретроспективі. Наголосимо також, що предметом нашого дослідження є до певної міри добровільна міграція, спричинена воєнними діями та окупацією України, а не так звані обміни населенням і насильні депортації.

Упродовж 1944 - 1947 рр. тисячі українців мігрували за кордон, оскільки не визнавали радянської влади і намагалися урятуватися від комуністичних репресій. Уже на початку 1944 року було зрозуміло, що нацистська Німеччина зазнає поразки, тому перша хвиля мігрантів цього періоду часто пішки переходила кордони, або рухалася у фарватері німецьких військ, котрі відступали. Переважно ними були мешканці західноукраїнських земель: активні громадські діячі, інтелігенція, приватні промисловці, заможні господарі-землевласники, духівництво, родини членів ОУН або УПА, тобто ті люди, котрі добре усвідомлювали своє майбутнє під радянською окупацією. Загалом, упродовж 1944 - 1947 рр.

рідні землі покинуло понад 300 тисяч українців [5, с. 515]. Серед них кілька тисяч мігрантів у 1944 році і кілька сотень у 1945 – 1947 роках становили вихідці із Наддніпрянщини, котрим вдалося втекти від сталінського терору, перебратися на захід України, а вже звідти – за кордон. У 1947 році до цивільних мігрантів додалися вояки УПА, адже Провід національного опору дав наказ інтернуватися за кордон. Таким чином, можемо стверджувати, що це була фактично масова політична міграція, яка відрізнялася високим рівнем національної свідомості. Більша частина опинялася у таборах для переміщених осіб в Австрії або у західних зонах Німеччини. Серед мігрантів переважали освічені люди, які продовжували розвивати українську культуру і науку за кордоном. Ще перебуваючи у таборах для переміщених осіб, українці відкривали школи, утворювали культурні товариства, видавали газети тощо. Також варто зауважити, що у цей період Україну покидали цілі сім'ї. Майже 70 % українців із таборів для переміщених осіб за рік чи два виїхало за океан – найбільше до Канади та США, а також до Аргентини, Парагваю, Уругваю, отримавши запрошення на роботу [3, с. 47]. У цих країнах, особливо, у Канаді, українці становлять найбільшу національну меншину, вони цілком інтегровані у суспільства і мають усі можливості для збереження і розвитку рідної мови, культури, релігії. Решта осіли у Західній Німеччині, Люксембурзі, Бельгії. Третина українців-мігрантів 1944 – 1947 років найперше дісталися Франції, адже ще із XIX століття у Парижі функціонувала Пересильна компанія, яка займалася працевлаштуванням вихідців із західноукраїнських земель [4, с. 215]. Вони зрештою залишилися у Франції або також переселилися до Америки.

Як уже було сказано вище, у країнах проживання українці отримали громадянство і користувалися усіма громадянськими правами. Також вони мали можливості для збереження національної самобутності, культурних традицій, релігійного життя [2, с. 59-71].

Повномасштабне російське вторгнення спричинило справжню демографічну катастрофу - десятки тисяч загиблих і поранених, мільйони внутрішньо переміщених осіб та мігрантів. За даними Міністерства закордонних справ України, станом на 1 лютого 2024 року за кордоном перебували 8 млн 177 тис. українців. Як ми зазначили вище, із них - сім мільйонів покинули Україну після 24 лютого 2022 року. Отже, нинішня хвиля міграції схожа до попередньої 1944 - 1947 рр. тим, що зумовлена небажанням жити під окупацією і втечею від воєнних дій. Але серед сучасних мігрантів переважають жінки з дітьми, тобто ідеться про розділені родини. Ще однією відмінністю, на наш погляд, є різна соціальна структура мігрантів. У середині XX ст. серед них переважала інтелігенція, підприємці, землевласники, то зараз переважно представники середніх прошарків суспільства. Також помітною є значна аполітичність сучасних мігрантів, які не до кінця розуміють, або й цілком не розуміють суті війни, часто не мають глибоких патріотичних почуттів до України. Тут на першому місці - безпека і комфортне життя, прагнення якомога швидше інтегруватися у

суспільства інших країн, отримати громадянство тощо [6, с. 42]. Мігранти 1944 - 1947 рр. відрізнялися високим патріотизмом і завжди піднімали голос на захист поневоленого народу, у країнах поселення вони створили потужні українські осередки і, серед іншого, інформували світ про злочини комуністичної влади [1, с. 18-23]. Якщо у повоєнні роки українці осідали в основному за океаном, то нині понад половина перебуває у Польщі та Німеччині. Решта мешкають у Чехії, Італії Канаді, Іспанії, США, Ізраїлі (від 7,9 % до 2,75 % відповідно). Отже, нині через війну за кордоном перебуває близько 20 % наявного населення України за статистикою на 24 лютого 2022 р [7, с. 9]. Із них на консульському обліку за кордоном є лише 1 із 16 українців, менше, ніж пів мільйона, серед них 88 % становлять особи пенсійного віку. Очевидно, що основна маса мігрантів планує чи уже вирішила не повертатися в Україну. Це 63 % молоді та осіб працездатного віку, 22 % - діти до 18 років, чий батьки вирішили залишитися за кордоном. Лише 15 % сучасних мігрантів планують повернутися в Україну після Перемоги.

Підсумовуючи, ватро зазначити, що помітні як спільні, так і відмінні риси української міграції 1944 - 1947 і 2022 - 2024 років. До спільних належить вимушене переміщення через загрозу російської окупації і втеча від воєнних дій. Відмінними є кількість мігрантів, їх соціальний статус і рівень громадянської свідомості. Лише неповних 10 % сучасних мігрантів є активними арбітрами України у війні проти РФ, вони займаються волонтерством, організують мітинги проти російської агресії і, що найважливіше, зберігають свою національну ідентичність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Віднянський С. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині: Український вільний університет (1921 - 1945). К. 1994. С. 18-23.
2. Волинець С. Українці третьої імміграції на тлі двох перших імміграцій. // Ювілейний альманах для відмічення 50-ліття праці "Українського Голосу". 1910 - 1960. Вінніпег. 1960. С. 59-71.
3. Зубалій О. Історія Української діаспори. К.: Наукова думка. 1998. С. 47-54.
4. Качараба С. Вплив Першої світової війни на еміграцію із Західної України // Перша та Друга світові війни в історії людства. Монографія. К. 2014. С. 213-226.
5. Качараба С. Еміграційний Дім у Львові. // Львів: місто-суспільство-культура. Зб. наук. праць. Т.3. Л. 1999. С. 513-517.
6. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. № 1-2 (187-188). К. 2024. 132 с.
7. Філіпчук Л. Вимушена міграція і війна в Україні. К. Cedos. 2022. 18 с.

ПРИНЦИПИ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Аріна Голоха

*студентка 3 курсу денної форми
здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 293 «Міжнародне право»
освітньої програми «Міжнародне право» ННІ права
Сумський державний університет*

Свобода пересування є одним із фундаментальних прав людини, закріплених у низці впливових міжнародних документів. Це право є невід'ємною складовою забезпечення гідності та свободи особистості, а також сприяє розвитку міжнародної взаємодії та культурного обміну між народами. Принципи свободи пересування та їх дотримання є показником демократичності та відкритості держави.

Свобода пересування – це право людини пересуватися з місця на місце. По-перше, вона включає в себе право людини пересуватися в межах держави та обирати місце проживання. Це внутрішній вимір. По-друге, це право людини вільно виїжджати за межі держави. Це зовнішній вимір [1].

Ключовими документами, які встановлюють право на свободу пересування, є Загальна декларація прав людини (стаття 13) [2], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (стаття 12) [3] та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Протокол № 4, стаття 2) [4]. Ці акти закріплюють зобов'язання держав щодо забезпечення свободи пересування своїх громадян та інших осіб, які законно перебувають на їхній території.

Право на свободу пересування включає в себе три основні елементи:

Право вільно пересуватися та вибирати місце проживання в межах кордонів держави. Це означає, що громадяни та законні мешканці можуть вільно переміщатися територією країни та обирати де їм жити.

Право вільно залишати будь-яку країну. Кожна особа має право виїхати з території будь-якої держави, включно зі своєю власною.

Право повернутися до своєї країни. Громадяни мають гарантоване право вїзду та повернення до держави свого громадянства.

Хоча свобода пересування є фундаментальним правом, вона не є абсолютною. Міжнародне право допускає певні обмеження за умови, що вони:

- а) встановлені законом,
- б) є необхідними для захисту національної безпеки, громадського порядку, здоров'я, моралі населення або прав і свобод інших осіб, та
- в) сумісні з іншими визнаними правами.

Проте обмеження не повинні застосовуватись свавільно чи дискримінаційно.

Окремі гарантії щодо свободи пересування для біженців та осіб без громадянства містяться в Конвенції про статус біженців 1951 року та Конвенції про статус апатридів 1954 року відповідно. Ці документи забезпечують додатковий захист найбільш вразливих категорій осіб, які були змушені покинути свої країни.

Моніторинг і захист права на свободу пересування здійснюється низкою впливових міжнародних організацій, таких як ООН, Рада Європи, ОБСЄ. Важливу роль у тлумаченні принципів свободи пересування відіграє Європейський суд з прав людини, рішення якого формують прецедентну практику у цій сфері.

Незважаючи на міцне закріплення в міжнародному праві, реалізація свободи пересування продовжує стикатися з низкою викликів. Серед них – міграційні кризи та потоки біженців, пандемії та інші надзвичайні ситуації, загрози тероризму та посилені заходи безпеки, складнощі із забезпеченням прав трудових мігрантів. Усі ці фактори вимагають постійного пошуку балансу між забезпеченням свободи пересування та іншими законними інтересами держав.

Отже, принципи свободи пересування є важливим здобутком міжнародного права у сфері захисту прав людини. Водночас реалізація цих принципів потребує постійного моніторингу з боку міжнародних організацій та судів, а також збалансованого підходу з урахуванням нових викликів сучасності. Лише за умови неухильного дотримання міжнародних стандартів та постійного діалогу між державами можна забезпечити належне функціонування цього фундаментального права людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Freedom of movement. *Tēmas*.
URL: <https://www.cilvektiesibugids.lv/en/rights/freedom-of-movement>
2. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. *Офіційний вебпортал парламенту України*.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ПІД ЧАС «КРИЗИ БІЖЕНЦІВ» 2015–2017 РР.

Анатолій Гончаренко
кандидат історичних наук, доцент
Сумський державний університет

Велика Британія завжди притягувала до собі мігрантів, проте масштаби «кризи біженців» 2015–2017 рр. сформували перед британським політикумом і громадськістю цілу низку нових серйозних викликів. Консервативний уряд Девіда Кемерона (2010–2016 рр.) був змушений «закрити» країну від економічних мігрантів з країн ЄС та Співдружності, а також, перш за все, від біженців з інших частин світу з безперервними війнами та конфліктами в Північній Африці, Близькому Сході та Азії. Провал політики мультикультуралізму лейбористських урядів Тоні Блера (1997–2007 рр.) і Гордона Брауна (2007–2010 рр.) детермінував зростання націоналістичних настроїв у Великій Британії, збільшення кількості прихильників референдуму щодо членства країни в Європейському Союзі як способу вирішення багатьох проблем, у тому числі, і міграційної проблеми.

Після перемоги на виборах у травні 2015 р. (завдяки і успішній реалізації програми зменшення кількості мігрантів), Д. Кемерон опинився перед необхідністю вирішувати два завдання. Перш за все, необхідно було відповісти на виклики міграційної кризи. По-друге, переглянути умови членства Великої Британії в Євросоюзі, обмеживши міграційні потоки та соціальні пільги для мігрантів із країн ЄС. До вересня 2015 р. британський прем'єр-міністр відмовлявся брати участь у реалізації плану Європейського Союзу щодо розподілу нелегальних мігрантів [1]. Приводом для цього був рекордний прийом країною мігрантів, переважно, з країн ЄС у 2014 р., а також біженців з Північної Африки, Близького Сходу та Азії у 2015 р. Ще однією передумовою для відмови від прийому мігрантів з «гарячих точок» був страх перед можливістю проникнення в країну під виглядом біженців ісламських терористів. Тим менше, в березні 2014 р. – серпні 2015 р. із країн ЄС (переважно з Румунії та Болгарії) до Великої Британії прибуло 183 тис. осіб (на 53 тис. більше, ніж у 2014 р.).

Потік біженців із країн, які не входили до Європейського Союзу, був ще більшим – 196 тис. А кількість прохань про притулок, поданих за рік, зросла на 10 % і досягла 26 тис. Більшість прохачів були з Еритреї, Пакистану та Сирії. Абсолютну більшість мігрантів з-за меж Європи забезпечили азіатські країни. В червні 2014 р. – червні 2015 р. до Великої Британії в'їхала рекордна кількість китайців – близько 90 тис., індусів – більше 86 тис. Д. Кемерон також заявив про неучасть його країни у перегляді Дублінської угоди. Велика Британія, не будучи членом Шенгенської зони в чистому вигляді, усунулася від вирішення проблем, пов'язаних з угодами. Лондон

виділяв допомогу в розмірі 0,7 % ВВП (11,7 млрд ф.ст.) країнам, що розвиваються, насамперед, державам Африки, а також продовжив надавати допомогу постраждалим у Сирії.

У травні-вересні 2015 р. Велика Британія взяла активну участь в операціях з порятунку нелегальних мігрантів, які прибували через Середземне море, та припиненні дій контрабандистів, що їх доставляють [1]. Спочатку Д. Кемерон виступав за повернення нелегальних економічних мігрантів (перш за все, з Еритреї та Нігерії), відокремлюючи їх від реальних біженців. Пізніше він запропонував повністю припинити пошукові та рятувальні операції, які нібито стимулюють приплив мігрантів. З подальшим наростанням міграційної кризи в Європі Девід Кемерон став наголошувати на необхідності пошуку способів якнайшвидшого врегулювання конфліктів у регіонах, які постачають найбільшу кількість іммігрантів, а також приділяти більше уваги фінансуванню та облаштуванню таборів біженців.

Гострота проблеми розподілу біженців у країнах ЄС змусила деякі європейські країни тимчасово поступитися принципом вільного переміщення робочої сили та відновити прикордонний контроль на межі з Німеччиною, Австрією та Чехією. Берлін, Париж та Відень тиснули на Лондон, пов'язуючи умови прийому іммігрантів з отриманням поступок від країн Євросоюзу в процесі переузгодження умов членства Великої Британії в цій організації.

Не дивлячись на це, до вересня 2015 р. Велика Британія не брала активної участі в переселенні мігрантів з третіх країн, які потребували міжнародного захисту, і продовжувала допомагати сирійським біженцям. Пізніше, в результаті посилення тиску з боку британської громадськості після загибелі двох дітей із Сирії, Д. Кемерон оголосив про прийом у наступні 5 років (відповідно до лінії ООН) додатково 20000 сирійських біженців, але тільки з таборів, які розташовувалися в безпосередній близькості до збройного конфлікту.

З метою боротьби із нелегальною міграцією Д. Кемерон запровадив кримінальну відповідальність за надання роботи мігрантам, які не мають відповідної візи, а також застосування штрафів щодо їх роботодавців. Домовласники також були змушені виселяти незаконних мігрантів. Для зниження міграційних потоків із країн ЄС прем'єр-міністр заборонив розміщення в інтернеті оголошень про наявність у Великій Британії вакансій для громадян з країн ЄС.

У той же час передбачалося, що міграційна криза і жорстка політика Лондона щодо біженців зможуть допомогти країні переузгодити умови її членства в ЄС. Труднощі з розміщенням та перерозподілом мігрантів з Північної Африки, Близького Сходу та Азії в країнах Європейського Союзу, відновлення деякими з цих країн прикордонного контролю та можливість перегляду Шенгенських домовленостей, додали додаткових сил аргументам Великої Британії про перевагу більш децентралізованого ЄС. На

думку британської сторони питання прийому мігрантів і надання притулку повинні залишатися прерогативою кожної з держав Євросоюзу. Опозиційна роль Великої Британії рішенням брюссельської бюрократії, як вважалося, може бути корисною для розвитку європейських інтеграційних процесів.

10 листопада 2015 р. Девід Кемерон надіслав листа голові Європейської Ради Дональду Туску, в якому сформулював пропозиції Великої Британії щодо реформування ЄС та зміни умов британського членства в організації. Одним із пунктів плану британського прем'єра було вирішення міграційної проблеми. Внаслідок того, що Євросоюз змушений вирішувати проблеми великого припливу мігрантів, через незгоду Німеччини, Франції та деяких інших країн ЄС, а також Європейської комісії щодо більшості вимог Великої Британії, Девід Кемерон не порушив питання встановлення квот на в'їзд мігрантів до країни та перегляду принципу свободи пересування робочої сили в державах ЄС. Замість цього британський прем'єр-міністр висунув більш досяжне рішення про відміну виплат всіх допомог трудовим мігрантам з країн ЄС на чотири роки з моменту їх в'їзду до Великої Британії [2; 3].

Необхідно зазначити, що «криза біженців» відіграла більш значну роль у виборчій кампанії 2017 р., ніж на виборах у 2015 р. Унаслідок терактів у Лондоні (22 березня і 3 червня) та Манчестері (22 травня), а також результатів переговорів у Брюсселі щодо виходу Великої Британії з Європейського Союзу, міграційне питання набуло особливої гостроти [4]. Гостроту проблеми посилював непинний приплив усіх категорій переселенців – традиційних мігрантів із країн Співдружності, «робочих» мігрантів із Євросоюзу та біженців із Близького Сходу, які втекли від війни та соціальних негараздів. Правляча Консервативна партія, головна опозиційна – Лейбористська партія, Партія «зелених» та інші – торкалися теми імміграції. Програма кожної партії мала свої особливості, але були і загальні моменти – всі партії виступали за контрольовану міграцію. Не менш важливою була ідея про те, що міграційна політика повинна виходити з економічних потреб Сполученого Королівства, включаючи освоєння цифрових технологій та потребу в кваліфікованій робочій силі.

У суперечності з консерваторами та згоді з ліберальними демократами і Шотландською національною партією (ШНП), лейбористи розглядали студентів, які прибували, переважно, з країн Співдружності, як майбутніх цінних фахівців, необхідні економіці Великої Британії. Найжорсткішим підходом до міграції відрізнялися консерватори, що дозволило їм знизити популярність правоцентристської Партії незалежності Сполученого Королівства (ПНСК) та витіснити її з політичної арени як серйозного суперника в цьому питанні. У програмі партії було зазначено, що партія гарантує своїм громадянам «безпеку від злочинності та тероризму» [5].

Одним із головних завдань міграційної політики вважалося зменшення чисельності мігрантів. Відповідно до цього, прем'єр-міністр

Великої Британії (2016–2019 рр.) Тереза Мей заявила, що має намір скоротити річний рівень чистої міграції з 273 тис. до 100 тис. осіб. Вона стверджувала, що це необхідно внаслідок надмірного навантаження на соціальні служби, конкуренції переселенців з корінними жителями в деяких галузях економіки та загрозою втрати ідентичності британського суспільства.

Передбачалося скоротити імміграцію з країн, що входять до ЄС, що, природно, стосувалося і традиційних мігрантів із країн-членів Співдружності. Скороченню підлягали візи всім категоріям переселенців – робітникам, членам їхніх сімей та студентам. Останні мали залишити країну після закінчення навчання, якщо тільки вони не знайдуть для себе нове джерело забезпечення [6].

З метою контролю та скорочення міграції були запроваджені економічні важелі, які стосувалися британських підприємців і переселенців. Компанії, що працюють в стратегічно важливих сферах, могли приймати на роботу необхідну їм кількість мігрантів з відповідної спеціальності з країн, які не входять до ЄС. Одночасно за використання такого фахівця передбачалася плата в 2 тис. фунтів стерлінгів на рік (Immigration Skills Charge). Це вдвічі перевищувало суму, встановлену консервативним урядом у квітні 2017 р. Отримані кошти передбачалося використовувати для підготовки вітчизняних фахівців цього профілю. Змін також зазнала соціальна підтримка мігрантів. За послуги Національної служби охорони здоров'я запроваджувалась спеціальна система відрахувань (Immigration Health Surcharge), що втричі збільшувало виплати. Для возз'єднання сім'ї чоловік, якій мешкав у Великій Британії, повинен мати дохід, що перевищує 18600 фунтів стерлінгів.

В цілому, заходи, що запроваджувалися, не лише позбавили мігрантів соціальних привілеїв, але і поставили їх на більш низьку сходинку порівняно з британськими громадянами. Що стосується відносин Лондона з Європейським Союзом, то Т. Мей констатувала, що після виходу країни з об'єднання уряд формуватиме власну міграційну політику, яка обмежить доступ громадян ЄС до Сполученого Королівства.

Програму консерваторів з імміграції не можна назвати завершеною – не згадувалося питання біженців. Ця тема, як і визначення статусу громадян ЄС, які прибувають до «туманного Альбіону», було відкладено до переговорів із Брюсселем. Низка проблем, що перебували в центрі уваги британської громадськості, не знайшли свого відображення в програмному документі: не йшлося безпосередньо про терористичну загрозу з боку ісламістських угруповань; не було надано оцінку політиці мультикультуралізму; окремо не згадували мусульман унаслідок політкоректності тощо.

Позиції трьох партій Великої Британії значно відрізнялись у питанні прийому біженців. Лейбористи виявили обережність та висловили готовність надати притулок лише невизначеній «справедливій частині»

біженців [4]. Передбачалося, що частина цих біженців буде встановлена під час переговорів у Брюсселі щодо квот біженців. Ліберальні демократи були готові прийняти 50 тис. біженців протягом п'яти років та облаштувати притулки для дітей біженців. Стурбованість долею дітей біженців висловила і ШНП. У програмі ліберальних демократів наголошувалося, що партія підтримує свободу пересування людей між Сполученим Королівством та Європейським Союзом. Імміграція оцінювалася як сприятливе явище для економіки та культури Великої Британії. Особливий акцент партія робила на гуманному ставленні до переселенців.

Специфікою програми ШНП, крім зазначеного вище, була вимога передати контроль над імміграцією самому регіону для того, щоб місцева влада самостійно визначала необхідну чисельність мігрантів та могла залучати громадян Євросоюзу. Введений консервативним урядом податок на використання різними фірмами кваліфікованої праці мігрантів, які і його поширення на фахівців з Європи, пропонувалося скасувати.

Основні вимоги Партії «зелених» щодо вільного переміщенні людей між ЄС та Великою Британією, а також гуманному ставленні до мігрантів увійшли до програми Лейбористської партії. Особливу увагу «зелені» приділяли гендерній рівності та, зокрема, захисту жінок від сексуального насильства [7].

Програма діяльності ПНСК майже не зазнала значних змін після виборів 2015 р. Принциповою була вимога – жодної свободи для пересування людей між ЄС та королівством, а також гасло «Одна людина приїжджає – одна їде». П'ятирічний термін після виходу Великої Британії з Європейського Союзу встановлювався для нульової міграції та заборони на в'їзд до країни некваліфікованих мігрантів. Нелегальним мігрантам партія не залишала надії на набуття будь-якого легального статусу. Нові мігранти мали обов'язково протягом 5 років оплачувати послуги з охорони здоров'я. Своєрідною була вимога запровадити спеціальний тест, який зміг бути перешкодою для переселення до Британії мігрантів, які вважають жінок та представників сексуальних меншин людьми другого сорту [8].

Отже, «криза біженців» 2015–2017 рр. поставила перед британським істеблїшментом і суспільством низку серйозних проблем. Консервативним урядам Д. Кемерона і Т. Мей довелося «закривати» країну не лише від економічних мігрантів з країн ЄС та Співдружності, але, перш за все, від біженців з інших частин світу з безперервними війнами та конфліктами в Північній Африці, Близькому Сході та Азії. Крім того, провал політики мультикультуралізму попередніх лейбористських урядів детермінував сплеск націоналістичних настроїв у країні, включаючи ідею проведення референдуму про членство Великої Британії в Європейському Союзі як способу вирішення, в тому числі, міграційної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Британія при Д. Кэмероне и імміграційна проблема для ЕС. URL: http://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/britaniya-pri-d-kemerone-iimmigratsionnaya-problema-dlya-es/?sphrase_id=12257975
2. Waever O. European Security Identities. Journal of Common Market Studies. 1996. Vol. 34. № 1. URL: [http://www.gla.ac.uk/0t4/crcees/files/summerschool/readings/summerschool09/readings/Waever for Galbreath .pdf](http://www.gla.ac.uk/0t4/crcees/files/summerschool/readings/summerschool09/readings/Waever%20for%20Galbreath.pdf);
3. Kiltz L., Ramsay J.D. Perceptual Framing of Homeland Security. Homeland Security Affairs. 2012. Vol. 8 (15).
4. Independent. Election 2017 immigration policies: Where Conservatives, Labour and every other party stands. URL: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/immigration-policies-uk-general-election-2017-labour-conservatives-lib-dems-ukip-a7765286.html>
5. The Conservative Party Manifesto 2017. URL: <https://www.conservatives.com/manifesto>
6. The Telegraph. Conservative manifesto for General Election 2017: Key points, policies and summary. URL: <https://www.telegraph.co.uk/politics/0/conservative-manifesto-general-election-2017-key-pointspolicies/>
7. Green Party. Green Party pledges to end immigration detention at women's manifesto launch at Yarl's Wood. 13 May 2017. URL: <https://www.greenparty.org.uk/news/2017/05/13/green-partypledgesto-end-immigration-detention-at-womens-manifesto-launch-at-yarls-wood/>
8. BBC News. General election 2017: Could UKIP's immigration policy work? 8 May 2017. URL: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-39847685/>

УКРАЇНЦІ – УЧАСНИКИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1917-1921 РОКИ В ІНОЗЕМНИХ ТАБОРАХ ДЛЯ ІНТЕРНОВАНИХ

Сергій Дегтярьов

завідувач кафедри історії

доктор історичних наук, професор

Сумський державний університет

Перша світова війна призвела до появи чисельних державотворчих проектів у Європі. Багатонаціональні держави розпадалися на національні країни, відбулася ціла низка революцій і переворотів. Багато колонізованих народів прагнули відновити або побудувати власну державу, вибороти право самим визначати подальший розвиток своєї нації. Не всі націє- та державотворчі проекти цього періоду виявилися успішними.

Український проект, який реалізовувався протягом 1917-1921 років, на жаль, також зазнав невдачі. Причин цьому – безліч, але з-поміж основних виділимо такі:

- складна геополітична ситуація, що склалася у процесі та відразу після Великої війни (відносини з країнами Антанти та Троїстого блоку, неузгодженість територіальних питань з сусідніми державами);

- намагання російських військових та політичних угруповань (більшовиків, монархістів, прихильників Тимчасового уряду тощо) у будь-який спосіб залишити Україну у зоні свого впливу, фактично залишаючи її російською колонією;

- роз'єднаність політичних сил, які у цей час боролися за українську державність, у першу чергу, в частині бачення шляхів щодо досягнення цієї мети тощо.

Поразка Української революції 1917-1921 років спричинила доволі потужну хвилю так званої політичної еміграції з України. Це була складова української міжвоєнної еміграції. Українські науковці В. Троцинський та А. Шевченко, спираючись на дослідження 1920-х років М. Шаповала, вказують на 60 тисяч осіб (можливо ця кількість була навіть більшою) [5, с.32]. Це були переважно військові армій УНР, ЗУНР, Кубанської Народної Республіки, представники їхніх закордонних служб, чиновники установ УНР, Української Держави, ЗУНР тощо та просто цивільні особи. До країн, де колишні учасники зазначених революційних подій концентрувалися найбільш масово, слід віднести Польщу, Чехословаччину, Німеччину, Францію. Хоча, звичайно, оселялися вони і в інших країнах Європи. Багато хто з них згодом переселялися до Канади, США, країн Південної Америки, Австралії тощо.

Але дуже часто еміграція для цих людей починалася з таборів для інтернованих або полонених у Польщі, Чехословаччині, Австрії, Туреччині, Німеччині, Румунії тощо [4]. Саме тут робилися перші спроби згуртуватися, підтримувати один одного. Це дозволяло зберегти власну ідентичність. Робилося це шляхом культурно-просвітницької, видавничої діяльності, спортивних заходів тощо, які організовувалися інтернованими. Таборове керівництво, як правило, не заперечувало такі форми самоорганізації українців, оскільки ті допомагали зберігати дисципліну у таборах. Саме на формах гуртування українців у таборах для інтернованих ми і зупинимось у даній розвідці.

Слід відмітити, як правило, доволі високий освітній рівень цих людей. Маючи освіту різного рівня, отриману на батьківщині, вони часто вступали у навчальні заклади за кордоном (чи не найбільш популярним закладом у 1920-х роках була Українська Господарська Академія у чехословацькому місті Подєбради). Навчання за кодоном інколи починалося прямо у таборах для інтернованих. Це не були якісь стаціонарні офіційні заклади освіти у звичному розумінні. Скоріше це була така форма самоорганізації українців на чужині, в умовах обмежених можливостей, за допомогою якої вони не

лише гуртувалися, але й фактично отримували можливість отримати нові знання чи поділитися власним досвідом, навчаючи інших. Певним чином, це давало змогу у тому числі адаптуватися до життя на чужині, продовжити у подальшому навчання вже у закордонних закладах різного рівня. Вивчаючи біографії тих чи інших емігрантів, які перебували у різних таборах, та їхні спогади чи автобіографії, дізнаємося про існування таких табірних навчальних «закладів» (назви табору не завжди наводилися):

- курси середньої школи при культурно-освітньому відділі 2-ї Волинської дивізії;

- школа українських пластунів;

- лекторське відділення культурно-просвітнього куреня;

- курси для старшин української армії;

- курси середньошкільників (таб. Щепйорно, Польща);

- гімназія імені Т. Шевченка (таб. Каліш, Польща);

- реальна школа (таб. Щепйорно, Польща);

- курси німецької та української мов, стенографістів (таб. Ліберець, Чехословаччина);

- «Стрілецький університет» (таб. Німецьке Яблонне, Чехословаччина).

Це лише невеликий перелік таких освітніх об'єднань. Насправді їхня кількість була значно більшою. Про деяких діячів дізнаємося, що вони у таборах займалися культурно-просвітницькою діяльністю. Так, колишній сотник Армії УНР І.М. Кобизький у таборах Стшалково, Ланцут, Щепйорно (Польща) викладав українську мову, історію української літератури, релігієзнавство серед українських вояків [2, с.368-370].

У цих таборах також функціонували різноманітні українські об'єднання. Як і зазначені навчальні «заклади», вони теж були формами самоорганізації українців, їх гуртування за певними інтересами чи культурними потребами. Наприклад, у таборі Щепйорно (Польща) діяла Студентська громада, а у таборі Ліберець (Чехословаччина) функціонували спортивний гурток, «Культурно-Просвітній Кружок», який складався з чотирьох секцій: театральної, співацько-музичної, історичної та фотографічної, а згодом додався ще й «Гурток українських учителів». Крім того, «Культурно-Просвітній Кружок» підтримував такі таборові установи, як бібліотека, спортивний гурток, «Кружок правників», «Союз українок», дитяча школа [3]. У таборі Німецьке Яблонне працював «Просвітній кружок» [6].

Ще одним напрямом діяльності українців у таборах була видавнича робота, яка гуртувала навколо українського слова. Деякі таборовики писали вірші чи прозові твори, свої спогади або записували спогади колег, упорядковували біографії учасників подій 1917-1920 років тощо. Все це могло згодом публікуватися у часописах чи окремих виданнях, що видавалися самими інтернованими. Так, у таборі Німецьке Яблонне М. Терлецький зібрав спогади учасників польсько-української війни 1918-

1919 років і опублікував їх у часописі «Голос Табору». Той же М. Терлецький брав активну участь у виданні ще одного таборового часопису «Український Стрелець», який мав гуртувати всіх українських військових на чехословацьких теренах [6, с.78]. Велику роботу по збиранню відомостей про українських військових, які загинули, померли чи зникли безвісти зробив український військовий І. Зубенко. Складені ним біографічні нариси друкувалися у виданнях таборів Каліш, Щепйорно, Вадовиці, Олександрів [4, с.6]. З листопада 1920 року у таборі Ліберець почав виходити часопис «Український Скиталець» доволі великим накладом (468 примірників). Основною місією цієї газети було висвітлення об'єктивної історії Української Галицької Армії з 1918 року [3, с.213-214].

У майже всіх таборах для інтернованих українці намагалися створити свій постійний друкований орган у вигляді газети чи журналу або публікувати окремі збірки тощо.

Яскравою ілюстрацією гуртування українців на чужині, а саме в Єгипті, є спогади українського військового і громадського діяча Григорія Божка. У 1920 році він перебував у кількох єгипетських таборах для полонених і інтернованих. У цих таборах перебувало багато українців, росіян, індусів та представників інших національностей. Автор спогадів наголошував, що український таборовий елемент відразу дистанціювався від росіян («маси, яка репрезентує царизм»). У каїрському таборі українці організували щоденні «хорові сходи», де виконувалися українські пісні. У таборі Тель-ель-Кібір українські військовики продовжили збиратися на такі пісенні заходи (сформувався навіть постійно діючий хор), а також «організувалися різні спортові гуртки». Згодом українців перевели до табору Сідібішр поблизу Олександрії. Тут, за словами Г. Божка, «українці цілком були вже зорганізовані й почували себе досить певно». У цьому таборі влаштовували українські концерти, свята, лекції, було організоване досить масштабне свято Т. Шевченка (приблизно на 200 осіб), створено бібліотеку з читальнею, яка постійно поповнювалася новими надходженнями. А згодом було навіть налагоджено видання власного журналу. У бараці №11 облаштовано школу, де викладалися «лекції чужих мов, математики, фізики та ін.» [1, с.10-11, 15-17].

Завершив свою розповідь про життя українців у таборах Єгипту Г. Божок такими словами: «Там [у Єгипті] українці творили одну міцну родину. Не було у нас партій, були лише українці, для яких національна справа була більшою за все» [1, с.24]. Згодом, у 1939 році автор цих рядків братиме участь у боях за Карпатську Україну, а у 1948 році емігрує до Австралії.

Отже, будучи інтернованими до спеціальних таборів, у 1919-1923 роках українці – учасники визвольної революції намагалися триматися там максимально згуртовано, об'єднуючись у різноманітні гуртки, організовуючи культурні та просвітні заходи, підтримуючи один одного в інший спосіб. Відносно високий освітній і культурний рівень дозволяв їм не

тільки краще і швидше адаптуватися у новому соціокультурному середовищі на чужині, але й активно долучатися до життя української громади там, де вони перебували. Мешканці таборів суттєво і позитивно впливали на рівень політичної, культурної, освітньої, соціальної активності української громади, її національну свідомість. Переважна більшість цих людей пов'язують своє життя з чужиною, виїхавши згодом в інші європейські держави або за океан. Але при цьому вони, як правило, залишатимуться активними учасниками життя української громади на еміграції, сприяючи своєю діяльністю (культурно-просвітницькою, видавничою, меценатською тощо) збереженню її національної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Божок Г. Українці в Єгипті. Регенсбург: Видавництво «Українське слово», 1946. 24 с.
2. Коваль Р., Моренець В., Юзич Ю. Сумщина в боротьбі: біографії, історії, спогади. К.: Історичний клуб «Холодний Яр», «Орієнтир», 2017. 484 с.
3. Срібняк І., Хлебїна Г. Повсякдення інтернованих вояків-українців у таборі Ліберець, ЧСР: спроба візуалізації (за матеріалами ЦДАВО України і Слов'янської бібліотеки у Празі) // Європейські історичні студії. 2019. №13. С.203-232.
4. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917-1921): Наукове видання. К.: Темпора, 2007. 536 с.
5. Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 352 с.
6. Труба Р.І., Полянський О.А. Маркіян Терлецький: мікроісторія таборової діяльності у Німецькому Яблонному (1919-1921) // Військово-науковий вісник. 2020. №34. С.74-86.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ ТА ЛИТВИ

Тимофій Жучков

*секретар судового засідання,
Сумський окружний адміністративний суд,
аспірант,
Сумський державний університет*

Збройна агресія з боку Росії спричинила масове руйнування об'єктів української військової і цивільної інфраструктури, житлових будинків. Цілі міста фактично стерті з землі, інші продовжують систематично знищуватися ворогом. Ситуація ще більш ускладнюється через те, що держава, через необхідність направлення усіх зусиль на відсіч агресії, не має можливості повною мірою забезпечити благополуччя громадян, які постраждали внаслідок війни.

Повномасштабне вторгнення, попри всі жахіття війни, сприяло небувалому підйому народного духу та прагненню до самоорганізації людей для досягнення спільних цілей. Подібний підйом відбувся і в сусідніх країнах, що в недавній історії зазнали окупації з боку СРСР, були фактичними колоніями, а їхні народи не мали змоги реалізувати власний суверенітет і обрати власний шлях розвитку. Серед таких країн Литва та Польща, в яких волонтерський рух набув дуже великого масштабу та був спрямованим на допомогу українським силам оборони, особам, які втікали від війни, а також на гуманітарну допомогу цивільному населенню України.

Науковці Польського економічного інституту зазначають: «У перші дні після початку вторгнення ми спостерігали стихійну, масову участь суспільства по всій Польщі. Вона включала пряму матеріальну та фінансову підтримку біженців поблизу кордону, а також різні форми підтримки тих з них, які знаходилися на всій території країни. Другим важливим напрямом допомоги була діяльність місцевих органів влади, особливо в тих населених пунктах, які розташовані поблизу прикордонних переходів. Органи місцевого самоврядування, використовуючи власні фінансові ресурси, а також інституційні та людські ресурси, організували надання допомоги на прикордонних переходах та в пунктах прийому. Урядова допомога на початку війни була спрямована на реалізацію законодавчих змін, які були спрямовані на збільшення пропускнуої спроможності прикордонних переходів, встановлення правового статусу біженців у Польщі та полегшення їх функціонування у перші місяці їх перебування» [1, с. 12].

Надважливою роботою почали займатися і волонтери з Литовської Республіки, які з самого початку великої війни організовували для потреб української армії та цивільного населення збори коштів, продуктів харчування, одягу, засобів особистої гігієни, товарів першої необхідності, ліків тощо. Одним із прикладів є доставлення гуманітарного вантажу на чотирнадцятьох мікроавтобусах на початку березня 2022 року волонтерами з міста Каунас. Закупівля речей для постраждалих внаслідок війни українців здійснювалась як поодинокими громадянами, так і бізнес-організаціями. Для сортування речей та завантаження в автомобілі до волонтерського руху були залучені і муніципальні службовці. Також були закуплені деякі речі, необхідні для сил оборони, зокрема пластини для бронежилетів та навіть позашляховики для воєнних потреб [2].

Важливим аспектом безперешкодного, швидкого та необтяженого бюрократичним формалізмом здійснення волонтерської діяльності є належно створена правова база, яка регулює суспільні відносини, пов'язані з провадженням волонтерської діяльності, такі як функціонування волонтерських організацій, надання волонтерам певного статусу, забезпечення їх страхування від нещасних випадків тощо. Відтак, порівняльно-правове дослідження законодавства Польщі і Литви у цій сфері представляє значний інтерес і може стати підставою для формування пропозицій щодо вдосконалення відповідної правової бази в Україні.

Волонтерство в Польщі законодавчо регулюється Законом «Про суспільно корисну діяльність і волонтерство», прийнятим 24 січня 2003 року. Суспільно-корисна діяльність за польським законом – це соціально-корисна діяльність, що провадиться неурядовими організаціями для виконання громадських завдань, визначених цим Законом. На відміну від українського законодавства, в польському не існує чіткого розмежування волонтерської діяльності та благодійності та окремих визначень цих понять – вони охоплюються поняттям «суспільно-корисна діяльність» [3]. Також вказується, що така діяльність проводиться саме неурядовими організаціями.

Польське право не передбачає функціонування суто волонтерських організацій, натомість, дуже детально регулює діяльність неурядових організацій, які можуть провадити суспільно-корисну діяльність. Наприклад, здійснювати таку діяльність можуть релігійні організації, асоціації органів місцевого самоврядування, соціальні кооперативи, а також юридичні особи, які не мають мети одержання прибутку з такої діяльності. Закон також регулює сферу взаємодії органів держаної влади та суспільно-корисних організацій, їх співробітництво, підтримку, консультації, контроль, звітність, фінансовий аудит тощо. На нашу думку, це додає точності польському закону і є його позитивною рисою.

Напрямки можливої волонтерської діяльності налічують 41 позицію проти 17 в українському праві. До них за польським законом належить, наприклад, навіть поширення та захист прав споживачів, діяльність щодо європейської інтеграції, допомога полякам за кордоном.

Щодо фінансування та отримання прибутку суспільно-корисними організаціями, згідно з чинним законодавством як у Польщі, так і в Україні, встановлені майже ідентичні норми. За ними отримані такою організацією кошти не можуть бути використані на інші потреби, ніж на добročинність.

Треба зауважити, що положення стосовно волонтерства у Польщі фактично винесені за рамки трудового законодавства. Таким чином, угода, укладена між волонтером та особою, яка користується його послугами, є цивільно-правовим договором, до якого застосовуються положення саме Цивільного кодексу, а не Трудового Кодексу в частині, не врегульованій Законом про волонтерство. Багато уваги також приділено наданню податкових пільг для учасників суспільно-корисних організацій чи волонтерів і в цьому сенсі українське законодавство поки що відстає.

Як уже було зазначено вище, на відміну від українського законодавства, в польському не існує чіткого розмежування волонтерської діяльності та благодійності. Громадські організації, які мають статус юридичної особи, можуть, незалежно від організаційно-правової форми (наприклад, фундація, асоціація, спортивний клуб), претендувати на отримання додаткового статусу – статусу суспільно-корисної організації. Регулює надання цього статусу вже згаданий вище Закон «Про суспільно корисну діяльність та волонтерство». Цікаво відмітити, що статус

«суспільно-корисної організації» надає суд, а не орган виконавчої влади, що є досить дивним інститутом для типово романо-германської правової системи Польщі.

Що стосується Литви, то комплексна правова база для волонтерської діяльності у цій державі була створена 2011 року, коли 1 серпня набув чинності Закон Литовської Республіки «Про волонтерську діяльність» [4]. 1 липня 2024 року наберуть чинності зміни до цього закону. Головною різницею положень старої та нової редакції є приведення положень цього закону у відповідність з правовими актами Європейського Союзу, зазначеними у додатку до цього закону [5].

Оскільки апроксимація українського законодавства до права ЄС є однією з ключових умов євроінтеграції, вважаємо за доречне акцентувати увагу на змінах у литовському законі. По-перше, у новій редакції були розширені принципи волонтерської діяльності – додано принцип «поваги до гідності, прав і культури іншої особи», мета якого полягає у тому, щоб у волонтерській діяльності не було дискримінації та/або діяльність з ознаками злочину не вважається волонтерською діяльністю». Також запроваджено поняття довгострокової волонтерської діяльності, тобто такої, яка передбачає її здійснення у строк не менше 60 днів. Для регулювання такого виду волонтерської діяльності була створена правова база для функціонування «приймаючих організацій», тобто таких юридичних осіб або міжнародних організацій, які організують волонтерську діяльність, забезпечують навчання волонтерів, консультації та допомогу, і «координуючих організацій» - таких неурядових організацій, які координують та забезпечують участь волонтерів у волонтерській діяльності, що організовує приймаюча організація.

До обов'язків приймаючої організації входить, зокрема, інформувати волонтера про характер та обсяг волонтерської діяльності, її хід, завдання та обов'язки, допомогу, що йому надається, реальні та потенційні фактори ризику для здоров'я і безпеки, які можуть виникнути під час волонтерської діяльності та використання виданих волонтеру засобів індивідуальної захисту; ознайомити волонтера з чинними правилами внутрішнього розпорядку приймаючої організації, безпековими та іншими правилами; організувати навчання, надавати консультативну та технічну допомогу, а також за необхідності забезпечувати його необхідними інструментами для здійснення волонтерської діяльності; призначити представника організації, який організовує волонтерську діяльність; за бажанням волонтера видати документ, що підтверджує здійснювану волонтером діяльність набуті компетенції тощо.

В свою чергу, координуюча організація повинна надавати інформацію про волонтерську діяльність особам, які бажають здійснювати таку діяльність, та приймаючим організаціям; аналізувати організацію волонтерської діяльності та вносити до приймаючої організації пропозиції щодо вдосконалення її організації; пропонувати приймаючі організації, в

яких може здійснюватись волонтерська діяльність; забезпечувати участь волонтерів у волонтерській діяльності, що організується приймаючими організаціями, координувати реалізацію волонтерської діяльності та призначати відповідального за волонтерську діяльність представника координуючої організації, який організовує волонтерську діяльність, оцінку та самооцінку набутих компетенцій, інформує та консультує представників приймаючих організацій; інформувати та консультувати приймаючі організації з питань організації волонтерської діяльності; вирішувати адміністративні питання, пов'язані з волонтерською діяльністю; у випадках, передбачених договором про волонтерську діяльність, компенсувати або заздалегідь сплачувати волонтерам витрати, пов'язані з волонтерською діяльністю.

Таким чином, законом регулюється трьохстороння взаємодія волонтера, координуючої та приймаючої організації, при якій координуюча організація є так званою ланкою зв'язку між двома іншими суб'єктами волонтерської діяльності, як наслідок, передбачено укладення трьохстороннього договору. Українське право подібних механізмів не передбачає.

Литовський закон, як і український, чітко визначає поняття волонтера. Так, волонтер – це фізична особа, яка добровільно та безоплатно віддає час, знання та здібності для здійснення волонтерській діяльності. Схожою рисою українського та литовського закону є те, що волонтером може стати особа, що не досягла вісімнадцятирічного віку. Договір на здійснення волонтерської діяльності може бути укладений з дітьми, які досягли 14 років, за письмовою згодою батьків чи законних представників. Також, обома законами передбачено проведення навчання та підготовка волонтерів компетентними установами.

Окремо було розширено коло відносин щодо страхування та відшкодування окремих витрат волонтерів. Подібні норми є і в українському праві. Так, страхування є правом, а не обов'язком організацій, що залучають волонтерів до відповідної діяльності.

Щодо витрат, то підлягають відшкодуванню витрати на харчування, проїзд, послуги зв'язку, пошти, що за українським законом, що за литовським, але є і певні відмінності. Наприклад, у литовському законі передбачені окремі витрати на придбання спеціального одягу, на реєстрацію на навчання, на страхування, а в українському – на отримання візи.

Наведений огляд демонструє, що вітчизняне законодавство може бути значно вдосконалено, якщо за зразок будуть взяті відповідні здобутки Польщі і Литви. Волонтерська діяльність в Україні сьогодні є важливим інструментом суспільної солідарності, інструментом, який підтримує збройний спротив агресору, закриває низку гуманітарних потреб. Фактично, волонтерство - це один із факторів виживання нації і збереження

української ідентичності перед обличчям екзистенційної загрози, а, отже, для цієї діяльності має бути створений максимально сприятливий режим.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Baszczak, Ł., Kiełczewska, A., Kukołowicz, P., Wincewicz, A., Zyzik, R. (2022), Pomoc polskiego społeczeństwa dla uchodźców z Ukrainy, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa. URL: <https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/07/Pomoc-pol-spol-UKR-22.07.2022-D-1.pdf>
2. Diana Krapavickaitė. Tūkstančiai savanorių veržiasi padėti Ukrainai. *Kauno Diena*. 10.03.2022. URL: <https://m.kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/miesto-pulsas/tukstanciai-savanoriu-verziasi-padeti-ukrainai-1067831>
3. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie / Internetowy System Aktów Prawnych. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20030960873/U/D20030873Lj.pdf>
4. Lietuvos respublikos savanoriškos veiklos įstatymas 2011 m. birželio 22 d. Nr. XI-1500 / URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.402802>
5. Lietuvos respublikos savanoriškos veiklos įstatymo nr. XI-1500 pakeitimo įstatymas 2023 m. gruodžio 5 d. Nr. XIV-2301. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5abd316094f911eea70ce7cabd08f150?jfwid=9kfay6bgb>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЇ У ЄВРОПІ

Андрій Іванов

*кандидат юридичних наук., доцент, доцент кафедри
фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет імені Михайла
Остроградського*

Міграція є однією з найважливіших і найскладніших проблем, з якими стикається Європейський Союз (ЄС) та країни Європи в цілому. Зростання кількості мігрантів і біженців створює потребу у ефективному правовому регулюванні для забезпечення безпеки, дотримання прав людини і соціальної стабільності. Правове регулювання міграції включає широкий спектр нормативних актів та угод, як на національному, так і на міжнародному рівні.

Європейське законодавство щодо міграції

1. Основні принципи та угоди

Європейський Союз має комплексний підхід до регулювання міграційних процесів, який ґрунтується на таких основних принципах:

- **Солідарність та відповідальність:** Розподіл обов'язків між країнами-членами щодо прийому мігрантів і біженців.

- **Захист прав людини:** Забезпечення дотримання прав і свобод мігрантів, включаючи право на притулок.

- **Контроль і безпека:** Регулювання в'їзду та перебування мігрантів для забезпечення національної безпеки.

Серед ключових угод можна виділити:

- **Дублінська конвенція:** Визначає країну-члена, відповідальну за розгляд заяви про надання притулку.

- **Шенгенська угода:** Створює зону без внутрішніх кордонів, забезпечуючи вільне пересування осіб.

- **Європейський пакт про імміграцію та притулок:** Зосереджується на боротьбі з нелегальною міграцією та сприянні легальній імміграції.

2. Директиви та регламенти

Серед численних директив і регламентів ЄС можна виділити:

- **Директива 2004/38/ЄС:** Про право громадян ЄС і членів їхніх сімей вільно пересуватися і проживати в межах Союзу.

- **Директива 2011/95/ЄС:** Встановлює стандарти для надання статусу міжнародного захисту.

- **Регламент (ЄС) № 604/2013 (Дублін III):** Регулює процедури визначення країни-члена, відповідальної за розгляд заяв про міжнародний захист.

Виклики та перспективи

1. Міграційна криза

Міграційна криза 2015-2016 років продемонструвала обмеженість існуючих механізмів регулювання міграції. Великі потоки біженців із Сирії, Афганістану та інших країн поставили під сумнів здатність ЄС ефективно розподілити відповідальність серед країн-членів.

2. Реформа Дублінської системи

У зв'язку з міграційною кризою, ЄС започаткував процес реформування Дублінської системи, спрямований на більш справедливий розподіл обов'язків і забезпечення ефективного захисту мігрантів.

3. Інтеграція мігрантів

Окрім регулювання в'їзду, важливим аспектом є інтеграція мігрантів у приймаючі суспільства. Це включає доступ до освіти, ринку праці, медичних послуг і соціального захисту.

ЄС продовжує розробляти нові підходи та ініціативи для покращення правового регулювання міграції:

Пакт про міграцію та притулок: Пропонує нові механізми солідарності та відповідальності, зокрема швидкі процедури на зовнішніх кордонах.

Розширення співпраці з третіми країнами: Зокрема, з країнами походження та транзиту мігрантів для боротьби з причинами міграції та поліпшення умов життя.

Правове регулювання міграції у Європі є складним і багатогранним процесом, що вимагає балансування між захистом прав людини і забезпеченням національної безпеки. Незважаючи на значні виклики, з якими стикається ЄС, важливо продовжувати роботу над вдосконаленням законодавчої бази та забезпеченням ефективної інтеграції мігрантів. Тільки завдяки спільним зусиллям країн-членів можна досягти стабільності та гармонійного розвитку суспільства в умовах сучасних міграційних процесів.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ : ЄВРОПЕЙСЬКИЙ І СВІТОВИЙ ДОСВІД

Володимир Касюра

*студент другого року навчання ОС Бакалавр
кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет імені Михайла
Остроградського*

Анастасія Шуть

*викладач кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет імені Михайла
Остроградського*

Проблеми міжнародної міграції зачіпають практично всі країни. За кількістю мігрантів, за даними ООН, у 2019 році ЄС займав перше місце в світі ~ 82 млн. чол. В даний час населення Африки досягло 1,360 млрд. осіб, і, згідно з американським урядовим агентству USAID, щороку воно збільшуються на 24 млн. Якщо ці темпи будуть збережені, то до 2050 року населення Африки подвоїться. Протягом наступних 40 років 97% приросту населення Землі буде сконцентровано переважно в Азії, Африці, Латинській Америці і Карибському басейні. Очікується, що до 2050 року населення Азії збільшиться на 1,5 млрд чоловік, а Індія перевершить за чисельністю Китай. Сьогодні в світі проживає понад 7,5 млрд. людей і тільки 9,8% з них живуть в Європі. Населення Європи відчуває демографічний дисбаланс, і для того, щоб підтримувати високий рівень конкурентоспроможності, ЄС повинен подбати про врегулювання цієї проблеми [1, с. 76].

Є безліч причин, за якими ЄС не встигне досягти необхідного рівня народжуваності в найближчому майбутньому. Безумовно, потік мігрантів може допомогти Європі впоратися з внутрішнім демографічним дисбалансом. Крім того, мігранти є якісним трудовим ресурсом і сприяють підвищенню продуктивності праці в приймаючих країнах. Центр міграційної політики (Migration Policy Center), основним завданням якого є проведення глобальних досліджень в області міграції для задоволення

потреб в сфері управління міграцією на європейському рівні, відзначає, що формування єдиної політики з питань міграції та інтеграції залишиться пріоритетом в загальній політиці ЄС протягом десятиліть. Експерти посилаються на наступні основні причини масової міграції та збільшення потоків біженців: війни, соціально-економічні кризи та переслідування особи, порушення політичної волі та інших прав людини [4, с. 76]. Ці причини мають глобальний характер, тому всі регіональні структури і суб'єкти, які борються з міграційною кризою, повинні координувати свої дії з ООН та іншими міжнародними організаціями [3, с. 18].

Зростаюча нестабільність на Близькому Сході веде до збільшення числа людей, що намагаються досягти і знайти собі більш спокійне місце проживання. Якраз країни Європейського Союзу мають у своєму розпорядженні всі необхідні умови для захисту прав людини. Щороку тисячі нелегальних іммігрантів, в основному з Центральної Африки і Південної Азії, досягають узбережжя Північної Африки в спробі перебраться в Європу. Найбільш частими країнами, що знаходяться в центрі уваги нелегальних іммігрантів, є Італія, Іспанія, Португалія, Греція і Болгарія. Європейський Союз активізував свої зусилля зі створення ефективною, гуманною і безпечною міграційної політики. Рада ЄС відіграє важливу роль в цих зусиллях, визначаючи стратегічні пріоритети. На основі цих пріоритетів Рада ЄС встановлює певні керівні принципи для дій і передбачає мандати на переговорах з третіми країнами. Крім того, Рада приймає законодавчі акти і викладає конкретні програми. В останні місяці Рада ЄС працювала над прийняттям рішення в декількох сферах. У міграційну політику ЄС входять наступні напрямки: робота з країнами походження і транзиту; зміцнення зовнішніх кордонів ЄС; управління міграційними потоками та обмеження незаконної контрабанди; реформа Спільної європейської системи притулку; надання можливостей для легальної міграції; інтеграція для громадян третіх країн [2, с. 16].

За словами старшого наукового співробітника Європейського центру Карнегі П'єра Вімона, міграційна проблема, з якою зіткнувся ЄС на початку 2015 року, була несподіваною. Люди, що приїжджали, в основному з африканських країн, порівнювались з хвилею мігрантів із Західної Африки до Іспанії, яка спостерігалася в 2000 році. Це хвиля утворилася в основному із-за економічних причин. У своїй статті «Міграція в Європі: подолання кризи через солідарність» П'єр Вімон зазначає, що біженці в основному є людьми, які рятувалися від громадянської війни на Близькому Сході і у Афганістані, сирійцями та іракцями, які рятувалися від затяжних військових конфліктів і наростаючого насильства».

Дослідники з Центру міграційної політики відзначають, що мігранти несуть як надію, так і занепокоєння в контексті серйозних соціальних і суспільних питань, таких як прогрес, соціальне забезпечення, безпеку і права людини. Вважається, що міграція приносить чистий прибуток світовій економіці. За допомогою грошових переказів мігранти підвищують

свій життєвий рівень, а їх включення в ряди трудових ресурсів в країнах проживання збільшує продуктивність праці. Хоча іноді виникають побоювання, що мігранти сприяють зниженню багатства в країнах. Більшість європейських лідерів вважають, що світ стає небезпечним. Неконтрольовані і некеровані процеси міграції призводять до безлічі критичних загроз. Наприклад, в Лівії незаконний трафік людей став звичайною справою. Кримінальні структури, які займаються цим, заробляють мільярди. Є підозри, що міжнародні терористичні організації цим користуються. Багато фактів стверджують, що радикальні ісламісти використовують міграційні канали для проникнення бойовиків до приймаючих мігрантів країни. Випадки порушення верховенства закону в громадських місцях з боку біженців викликають загострення відносин серед громадян, що призводить до протестів місцевого населення. Кризові ситуації, викликані неконтрольованою міграцією, також впливають на внутрішньополітичну ситуацію в Європі - число противників мігрантів різко зростає, а авторитет і влада нинішніх урядів падає. Це вміло використовується національно-популістськими рухами в ряді країн ЄС для зміцнення своїх позицій, що загрожує європейській кооперації [5, с. 25].

Основні проблеми міграції пов'язані перш за все з гуманітарними питаннями, які необхідно вирішувати в більш глобальній перспективі. Основні причини масової міграції та збільшення потоків біженців, як і раніше актуальні. Громадянські війни на Близькому Сході не припиняються. У країнах Африки, і деяких країнах Азії, соціально-економічні кризи досі тривають. В результаті посилення авторитаризму на пострадянському просторі почастишали випадки переслідування, супроводжувані порушеннями політичних свобод та іншими правами людини [6, с. 6].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дмитрук Б. П. Світові міграційні процеси: мотивація, види й наслідки для країн виїзду та приймаючих країною. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2016. № 1. С. 18 – 27.
2. Касьянова М. М. Новий підхід до проблеми класифікації міграційних процесів. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія : Історія. Політологія. 2016. Вип. 15. С. 233 – 242.
3. Рябченко Е. В. Етапи розвитку загальної міграційної політики Європейського Союзу щодо країн третього світу на початку ХХІ сторіччя. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія : Історія. Політологія. Збірник наукових праць / Гол. ред. К. В. Балабанов. Маріуполь : МДУ, 2014. Випуск 10. С. 81-90
4. Білошицький С. В. Міграційні процеси у провідних країнах ЄС: соціокультурні трансформації та політичні наслідки. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса*. 2014. Вип. 4-5. С. 328 – 340. конф. Новосибірск: СибАК, 2015. 216 с.

5. Каганець М. Міграція у ЄС: складне рішення? / М. Каханець, К. Ф. Циммерман / Європейська комісія. Генеральне управління з економічних та фінансових питань // Економічний документ 363. - 2009. - 56 с.

6. Scipioni M. Failing forward in EU migration policy? EU integration after the 2015 asylum and migration crisis. Journal of European Public Policy. 2018. Volume 25. P. 1357—1375

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ АФГАНСЬКИХ МІГРАНТІВ ДО ЖИТТЯ В УКРАЇНІ (1991-2022 РР.)

Віталій Люлька

доктор філософії (історія та археологія)

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

По здобуттю незалежності Україна стала домівкою для низки народів, які намагалися знайти притулок. Серед них були вихідці з Афганістану. Наслідком війни у цій країні, було те, що значна кількість осіб були змушені залишити свої домівки. З самого початку війни частина сільського населення, залишали Афганістан та приїздили переважно до сусідніх країн. Найчастіше це були особи налаштовані вороже до прокомуністичної влади в Кабулі та радянських окупантів. У 1988 р. таких біженців нараховувалися близько 3 млн у Пакистані та 2,2 млн в Ірані [1, с. 389]. Президент організації «Лікарі без кордонів» Клод Малюре, ще у 1983 р. на сторінках журналу Foreign Affair стверджував, що це була частина стратегії радянських військ, терором змушувати людей залишати місця свого проживання, таким чином послаблюючи соціальну базу моджахедів [2, с. 430]. Наслідком такої діяльності стало, що після виведення військ СРСР з Афганістану, значна кількість осіб, що співпрацювали з комуністичним режимом, відчуваючи небезпеку для себе та своїх родин ставали біженцями. Саме страх є головною причиною чому афганці залишали свою батьківщину. Цей принцип стосується біженців які переселилися в Європу [3, с. 7], Туреччину [4, с. 25] так і в Україні, що продемонструємо нижче на прикладах опитаних мігрантів.

Варто вказати, що для кінця 1980-х - початку 1990-х рр., вихідці з Афганістану, для України були достатньо екзотичним явищем. Для прикладу, під час останнього перепису населення, що проводився в СРСР у 1989 р. лише 360 осіб зазначили, що вони вважають себе афганцями [5, с. 4-6].

Вказуючи, що вони афганці, робився акцент більше на громадянство Афганістану. Взагалі, окремого етносу під назвою «афганці» немає, Афганістан це поліетнічна країна, найбільшим етносом є пуштуни (народ, що розмовляє на мові, яка входить до іранської мовної групи), наступними за кількістю є таджики (саме діалект таджицької, що має назву «дарі», є

літературним в Афганістані), далі йдуть туркмени, узбеки, хазарейці та низка менш численних етносів. Всі з перерахованих народів сповідують іслам.

З поч. 90-х рр. афганці починають шукати захист в Україні. Перше посвідчення біженця державні міграційні служби видали саме афганцю [6, с. 23] Зі слів Олени Малиновської, поміж біженців з Афганістану до України переїхали деякі високопосадовці, такі як колишній міністр оборони та головнокомандувач військово-повітряними силами [7, с. 3] Щоб краще зрозуміти обставини адаптації афганців, до життя в Україні, у червні 2018 р., автором проводилося опитування афганських респондентів, три інтерв'ю представлені в архіві кафедри етнології та краєзнавства КНУ імені Тараса Шевченка. Опитані нами респонденти-афганці вказували, що причини внаслідок яких вони мігрували до України, це порятунок власного життя. Що повністю узгоджується з дослідженнями серед афганців біженців у Туреччині та низці європейських країн. Респондент, який назвав себе Ахмадом, вже приблизно двадцять років мешкає в Україні, і переїхав сюди з родиною, бо на батьківщині загострилась військова ситуація, і не можна було бути впевненим, що «залишишся живим» [8, арк. 1]. Це твердження підтримав інший афганець, який назвав себе Валід Носірі, з його слів – «після війни в Афганістані почались напади (на прихильників певних політичних сил – В. Л.), і тому люди були змушені залишати країну» [9, арк. 1]. Ще один з респондентів, ім'я якого Ірадж Мухаммад Аханг, який проживає в Україні 16 років, ще конкретніше пояснив причину міграції з Афганістану, його батько був військовим за попереднього керівництва, і для тодішньої влади виявився зрадником [10, арк. 1]. Зростання кількості осіб, що змушені шукати захисту в Україні, позначився на даних перепису 2001 р. У той час було зафіксовано 1008 афганців, хоча 5,09 тис. і 1,26 тис. осіб з Афганістану мігрували у 2000 та 2001 рр. Оскільки, значна кількість афганців прибула до України нелегально, то невідома їх реальна чисельність, отже, це тема окремих досліджень.

Не всі афганці прибули до України у статусі біженців. Деякі афганські студенти приїхали навчатися до України й оскільки у період навчання до влади в їхній країні прийшов рух Талібан, вони були змушені просити статусу біженця [11, с. 25]. Подібна історія відбулась з президентом громадської організації «Національно-культурна автономія» афганських діаспор «Справедливість» Абдаллою Баяні, який приїхав до України займатися бізнесом, але з причини війни змушений був тут залишитись [12, с. 11].

Адаптація та соціалізація проходила, як через етнічні громади, так і релігійні організації. У Києві на 2018 р., вже не було активної діяльності етнічно громади, хоча до того. Хоча респондентом відзначалося, що свою функцію у намаганні зберегти особливо серед дітей афганських біженців знання мов (переважно дарі) такі громади виконували [8, арк. 4]. Водночас серед молодих афганців прослідковувалася тенденція, більше

орієнтуватися на мусульманські організації ніж на етнічні. Відчуття солідарності серед мусульман всіх етносів, які відвідували мечеть, цінувалося більше ніж замкненість етнічних громад [10, арк. 2].

Під час опитування була спроба дізнатися, які проблеми могли відзначити афганці проживаючи в Україні. Респонденти вбачали в першу чергу, окремі аспекти пов'язані з побутовим расизмом, їм інколи важче орендувати житло [9, арк. 3]. Також зверталась увага на не розвинуту в Україні реалізації продукції халяль (тобто, такої якої дозволена мусульманам для споживання). Разом з тим, всі відзначали терпимість українського суспільства до ісламу.

Широкомасштабне вторгнення змінили кількісно афганську діаспору в Україні. Особи, які залишили свою батьківщину з причини війни не бажають залишатися у країні, яка знаходиться у стані війни. Безумовно, з встановленням миру в нашій країні їх діаспора знову почне зростати, тому актуальність дослідження буде зберігатися.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковальков О. Л. СРСР в Афганістані (1978-1991 рр.): остання спроба експорту соціалізму. Харків, Мачулін, 2021. 613 с.
2. Malhuret C. Report from Afghanistan. *Foreign Affairs*. 1983. Vol. 62, no. 2. P. 426. URL: <https://doi.org/10.2307/20041825> (date of access: 15.06.2024).
3. Fischer C., van Houte M. Dimensions of agency in transnational relations of Afghan migrants and return migrants. *Migration Studies*. 2019. URL: <https://doi.org/10.1093/migration/mnz012> (date of access: 16.06.2024).
4. Alemi Q., Montgomery S., Stempel C. A Qualitative Study Exploring the Psychosocial Needs of Male Undocumented Afghan Migrants in Istanbul, Turkey. *Societies*. 2018. Vol. 8, no. 2. P. 22-31. URL: <https://doi.org/10.3390/soc8020022> (date of access: 16.06.2024).
5. Національний склад населення України. Київ, 1991. Т. 1. 217 с.
6. Вивчення впливу зовнішньої міграції 1991–1996 рр. на зміни етнічного складу населення України та її регіонів. Київ, 1998. 95 с.
7. Малиновська Олена. Біженці в Україні. Проблеми міграції: український інформаційно-аналітичний журнал. Київ, 1998. № 2. С. 2-12.
8. Науковий архів Кафедри етнології та краєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Ф. 44. П. 4. Од. зб. 2. 5 арк.
9. Архів КЕК. Ф. 44. П. 4. Од. зб. 3. 5 арк.
10. Архів КЕК. Ф. 44. П. 4. Од. зб. 6. 3 арк.
11. Кузьменко О. В. Адміністративно-правовий статус біженців в Україні. Д. : Наука і освіта, 2001. 231 с.
12. Абдалла Баяни: «жить в обществе по духовным законам». Міграція. Одеса, 2016. № 2 (168). С. 11.

МИГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: МІЖ ІДЕАЛІЗМОМ І ПОЛІТИЧНИМ РЕАЛІЗМОМ

Андрій Мартинов

*доктор історичних наук, професор,
Інститут історії України НАН України*

Вільний розвиток громадянського суспільства передбачає функціонування інститутів правової демократичної держави, ринкової економіки, плюралізм різних політичних сил, наявність вільної особистості. Принаймні після Другої світової війни у такій формі громадянське суспільство з певними національними рисами ствердилося у більшості демократичних європейських держав. Цей процес співпав із активізацією розпаду колоніальних імперій та успадкування від них проблеми адаптації економічних та політичних емігрантів до соціокультурних реалій країни прибуття. Вирішення цього завдання ускладнювалося помітними цивілізаційними розбіжностями між членами європейських громадянських суспільств та ціннісно-нормативними стереотипами поведінки багатьох емігрантів.

Водночас розвиток процесу європейської інтеграції поставив на порядок денний питання виникнення та розвитку європейського наднаціонального громадянського суспільства. Потужним поштовхом до цього стало створення спільних європейських інститутів, покликаних захищати інтереси європейців. Одночасно з цією тенденцією у більшості західноєвропейських держав виникає проблема не адаптованості емігрантських громад до умов життєдіяльності європейських структур громадянського суспільства. Інтенсивні потоки еміграції загострили питання пристосування нових європейських громадян до традиційних умов функціонування громадянських суспільств у Європі. Реакцією на це стало визнання правлячими європейськими елітами доцільності збереження насамперед національних громадянських суспільств, навіть за рахунок часткової відмови від проекту поглиблення європейської інтеграції й посилення наднаціональних владних структур. Утім, навколо цієї тенденції триває запекла політична дискусія. Німецький соціолог У. Бек чимало уваги приділяє становленню «космополітичної Європи» як вагомого результату європейської інтеграції [1, С.33]. Він відстоює концепцію «мультикультурності» як головної стратегії адаптації емігрантів до умов функціонування Європейського Союзу. Але зазначена стратегія була поставлена під сумнів реальними історичними подіями.

У 2010 р. німецький соціал-демократ Тіло Сарацин випустив книгу «Німеччина самоліквідується» [2, С.1]. На його думку, політика мультикультурності заперечує модерну німецьку ідентичність. Європейські консерватори вважають, що розширений Європейський Союз перетворився на конгломерат народів, культур, цінностей. За цим стоїть

розпад християнської Європи, ідентичність якої фактично ніяк не зафіксована навіть у нормотворчих документах Європейського Союзу. Внаслідок втрати віри руйнуються засади громадянського суспільства. Але поки що воно залишається важливою складовою фундаменту європейських національних держав. З іншого боку, використання існуючих структур громадянських суспільств як інструменту адаптації емігрантів натикається на культурні бар'єри. Постмодерн заперечує проти соціальних технологій відродження християнської моралі та цінностей. Відкритим залишається питання, чи здатне «відкрите європейське суспільство» на рівних конкурувати із суспільними цінностями емігрантських громад з іншою культурою, ментальністю, цінностями і вірою? Адже нетерпимість фундаменталістської частини мусульманських громад видається сильнішою за толерантність секуляризованих європейців. Мусульмани у європейських країнах видаються сильнішими духом за псевдохристиянську Європу. Адже європейські костели перетворюються на музеї, а монастирі на готелі. Натомість досить активно будуються мечеті. Навіть у консервативній Швейцарії не вдалося остаточно заборонити побудову нових мечетей.

Арабіст Вільного університету Берліну Ангеліка Нойвїрт визнає, що Коран є частиною сучасної європейської ідентичності. Зазначена теза дратує як прихильників консервативного християнського варіанту європейської ідентичності, так і адептів тотальної секуляризації. На цьому фоні загострюється інформаційна війна між європейськими громадянськими суспільствами та ісламськими радикалами. Відомий німецький експерт з питань суспільної безпеки Георг Бернд стверджує, що «сакральні» тексти ісламістів ставлять за мету створення до 2020 року Халіфату, складовою якого має бути й Європа [3, С.40].

Стратегією європейських ультраправих можна вважати спроби посилення протидії цим тенденціям. Незаперечним є посилення впливу правих популістських партій на національному рівні в країнах Євросоюзу, особливо потужно уражених економічною кризою. У країнах «старої» Європи проблема адаптації мусульманських громад до світського європейського громадянського суспільства є особливо гострою. Це підтвердив результат виборів 9 червня 2024 р. нового складу Європейського парламенту. Наприклад, у Австрії перемогла «Австрійська партія свободи». У Бельгії мова йде про партію «Фламандський інтерес» та «Список Дедекера». На рівні місцевих органів самоврядування впливовою силою є «Британська національна партія», яка може бути представлена в британському парламенті після виборів 4 липня 2024 року. Регулярним учасником коаліційних політичних процесів у Нідерландах стала права популістська «Партія свободи» Герта Вілдерса. У Франції лідер «Національного об'єднання» Марін Ле Пен, яка може виграти парламентські вибори 30 червня 2024 року. У Італії аналогічні позиції відстоює «Ліга

Півночі» та «Альтернативний соціальний список Муссоліні». У Данії на аналогічних ідеологічних позиціях стоїть «Датська народна партія».

У країнах «нової» Європи ксенофобські настрої, зважаючи на невелику кількість мусульман у цих країнах, більше стосуються ворожих сусідів, антисемітизму та ромів. Але відповідні ідеологічні партії посилюють свої позиції у внутрішній політиці цих країн. Наприклад, у Болгарії це коаліція «Атака», у Латвії це партія «Родина і свобода», у Литві це партія «Порядок і справедливість», у Польщі це «Ліга польських родин», у Греції партії «Народно-православний заклик» та «Золотий світанок», у Румунії це партія «Велика Румунія», а в Угорщині це «Рух за кращу Угорщину». Посилення рівня популярності зазначених партій також обумовлюється демографічними причинами, пов'язаними зі старінням європейських суспільств.

Усіх європейських ультраправих популістів об'єднують ідеї громадянства на основі крові і землі, а не формування політичної багатокультурної нації. Їхньою ідеологічною основою є расизм, мілітаризм, гомофобія, критика глобалізації та європейської інтеграції, неприйняття емігрантів. В умовах політичних турбулентностей, викликаних економічною кризою структури європейських громадянських суспільств на національному та наднаціональному рівнях демонструють незначну ефективність у виконанні ролі інструмента адаптації емігрантських громад до європейських норм і цінностей. Розмитість ідеологічних установок правих популістських партій дає їм можливість використовувати електоральний потенціал традиціоналістів та консерваторів. Внаслідок цього реальним є виклик згортання структур «вільних суспільств» у Європі. Принаймні поки що немає універсальної стратегії, здатної вирішити питання ефективної адаптації емігрантів до європейської ідентичності. Навпаки, домінування стратегії витіснення ісламських фундаменталістів у гетто європейських міст є способом поведінки страуса перед викликом небезпеки. Подальше посилення європейських правих радикалів також може відкрити шлях до прямого зіткнення ісламських фундаменталістів та правих екстремістів у Європі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Beck Ulrich. Die Kosmopolitische Europa. Berlin. 2005.
2. Tilo Sarazin. The Man Who Divided Germany. URL: http://www.spiegel.de/international/topic/thilo_sarrazin/
3. Bernd Georg. Terrorziel Deutschland. Strategien der Angreifer Szenarien der Abwehr. Berlin, 2011.

ДІЯЛЬНІСТЬ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ

Марія Плотнікова

кандидат юридичних наук, доцент

Сумський державний університет

Міграційні процеси упродовж багатьох століть значним чином формували історію Європи, проте лише у ХХ столітті на міжнародному рівні з'явилися акти, що регулюють проблеми, пов'язані з міграцією. Зі створенням Ради Європи ці питання знайшли своє вирішення і на регіональному європейському рівні. Метою діяльності цієї міжнародної організації відповідно до ст. 1 Статуту Ради Європи є Метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу [1]. Безпосередньо завдання регулювати міграцію у Статуті не визначається, проте воно охоплюється завданням досягти економічного та соціального прогресу, а також захисту прав людини.

Статутними органами Ради Європи є Парламентська асамблея та Комітет Міністрів (ст. 10), останній уповноважений для реалізації завдань організації здійснювати заходи, що включають створення спеціальних комітетів, комісій тощо (ст. 15). Кожен із органів Ради Європи, а також створені комітети на своєму рівні забезпечує розробку заходів чи ініціатив, які можуть впливати на міграційні процеси у Європі.

Аналізуючи регулювання міграційних процесів на рівні Ради Європи І. І. Серова слушно стверджує, що діяльність Ради Європи у цій сфері сприяє впорядкуванню управління міграційними потоками. Це відбувається шляхом впровадження розроблених ініціатив і пропозицій на національному рівні при розробці законодавства та формуванні міграційної політики держав-членів, а також при розробці правових актів Європейського Союзу [2, С. 67]. Рада Європи за слушним висловом Л. Фалалєєвої формує культуру толерантності, розвиває культурні та правові традиції Європи, чим допомагає зберігати її політико-правову ідентичність [3, С. 64].

Дослідники поділяють діяльність Ради Європи у сфері міграції за такі напрями: управління міграцією, інтеграція мігрантів, правовий статус мігрантів [2, С. 65].

Розглянемо детальніше такий напрямок як інтеграція мігрантів. Інтеграція – це об'єднання чого-небудь у єдине ціле [4], якщо говориться про інтеграцію мігрантів, мається на увазі створення умов, за яких мігрант стає членом суспільства приймаючої країни.

Парламентська Асамблея Ради Європи, розглядаючи питання, пов'язані з інтеграцією мігрантів ухвалила низку резолюцій. Насамперед слід згадати Резолюцію ПАРЕ 2176(2017) «Інтеграція біженців у часи

критичного тиску: вивчення нещодавнього досвіду та приклади найкращої практики» [5]. Парламентська асамблея наголошує, що інтеграція біженців є тривалим і складним процесом, який вимагає довгострокових зобов'язань як з боку біженців, так і з боку влади, а також постійного залучення громадянського суспільства. Якщо політика більше не сприяє інтеграції, а суспільний настрій щодо біженців буде недовірою та ворожістю, вони ризикують стати ізольованими, дедалі більше відчуженими та ризикують радикалізуватися. Важливо, що у цій Резолюції зазначається, що ефективна інтеграція базується на повазі до фундаментальних цінностей приймаючого суспільства, включаючи конституційні принципи та культурні звичаї. Необхідно залучати біженців до повсякденного економічного, соціального та культурного життя приймаючої громади, водночас розуміючи та поважаючи ситуацію, у якій опинилися біженці та їхнє культурне походження.

У Резолюції 2238(2018) «[Радикалізація спільнот мігрантів і діаспори в Європі](#)» [6] Парламентська асамблея закликає держави-члени та спостерігачі Ради Європи планувати політику, яка не дозволить радикалізуватися мігрантам, а також запобігати радикалізації через політику освіти та соціальної інтеграції, зокрема сприяти програмам соціальної інтеграції, які дозволяють мігрантам зберегти свою різноманітну культурну ідентичність і зменшити свою вразливість до радикалізації.

У Резолюції ПАРЄ 2220(2018) «[Інтеграція, розширення можливостей і захист дітей-мігрантів через обов'язкову освіту](#)» [7] закликає держави-члени забезпечувати доступну для дітей мігрантів початкову та середню освіту, для чого передбачити у бюджеті міністерства освіти спеціалізовану підготовку вчителів; не робити різниці між дітьми відповідно до їхнього статусу притулку для освітніх цілей; заохочувати всіх дітей відвідувати середню школу до 18 років; надавати повну та зрозумілу інформацію про освітні можливості дітей та про обов'язки батьків; допомагати неповнолітнім без супроводу дорослих реалізувати освітні можливості; враховувати особливості освіти дітей, які проживають у центрах і таборах для біженців; вирішувати інфраструктурні проблеми, які є однією з головних перешкод для досягнення високого рівня охоплення дітей біженців та мігрантів тощо.

Серед актів Комітету Міністрів Ради Європи слід насамперед згадати Рекомендацію щодо міжкультурної інтеграції CM/Rec(2015)1 [8], у якій визначається модельна стратегія міжкультурної інтеграції на національному рівні. Комітет Міністрів рекомендує урядам держав-членів: взяти до відома посібник «Міжкультурне місто крок за кроком: практичний посібник із застосування міської моделі міжкультурної інтеграції» та сприяти його поширенню, у тому числі шляхом перекладу на їх офіційні мови; довести міську модель міжкультурної інтеграції та інструменти, які були розроблені для сприяння її реалізації та вимірювання її впливу, до

відома місцевих і регіональних органів влади, а також відповідних національних, регіональних і місцевих установ, організацій і мереж, через відповідні національні канали; заохочувати в рамках своїх повноважень впровадження міської моделі міжкультурної інтеграції на місцевому рівні та підтримувати створення міських мереж для обміну досвідом і навчанням у цьому відношенні; брати до уваги міську модель міжкультурної інтеграції під час перегляду та подальшого розвитку національної політики інтеграції мігрантів або політики міжкультурного діалогу та управління різноманітністю.

У Рекомендації Комітету Міністрів CM/Rec(2022)10 щодо багаторівневої політики та управління для міжкультурної інтеграції [9] державам-членам рекомендується вживати необхідних заходів для реалізації підходу міжкультурної інтеграції. У додатку до рекомендації надається визначення поняття «міжкультурна інтеграція» – це результат набору стратегій, спрямованих на те, щоб допомогти суспільству скористатися потенціалом різноманітності та керувати його складністю, враховуючи соціальні, економічні та демографічні ситуації разом із загальними цілями єдності, стабільності та процвітання, а також створити умови для забезпечення рівного доступу до можливостей для мігрантів щодо інтеграції до правового, соціального, економічного та культурного контексту в країні їхнього проживання. Відповідно, модель «міжкультурної інтеграції» потребує цілісного підходу, який може керувати скоординованою та довгостроковою політикою в усіх сферах і на всіх рівнях управління з метою просування та забезпечення рівності для всіх членів суспільства, сприяння загальному плюралістичному почуттю приналежності через цінування різноманітності та зміцнення соціальної довіри,

Окрім статутних органів Ради Європи питаннями, пов'язаними з міграцією займаються створені Комітетом Міністрів керівні комітети.

Керівний комітет з питань боротьби з дискримінацією, різноманітності та інклюзії (CDADI) керує міжурядовою роботою Ради Європи щодо просування рівності для всіх і побудови більш інклюзивних суспільств, які пропонують адекватний захист від дискримінації й ненависті та де поважається різноманітність. Наприклад, за результатами впровадження запропонованих рекомендацією CM/Rec(2015)1 положень у 2021 році Керівний комітет з питань антидискримінації, різноманітності та інклюзивності (CDADI) склав Оглядний звіт [10]. У звіті зазначається, що держави-члени Ради Європи у цілому у своїй політиці враховують цей документ, проте відмічається недостатність таких зусиль.

Комітет експертів з міжкультурної інтеграції мігрантів (ADI-INT) допомагає CDADI у керуванні міжурядовою роботою Ради Європи щодо «сприяння рівності для всіх і побудови більш інклюзивних суспільств, пропонуючи ефективний захист від дискримінації та ненависті та де поважається різноманітність». ADI-INT доручено виконати такі результати:

а) розробити програму розбудови потенціалу та інструменти для інтеграції мігрантів, які підтримують впровадження Рекомендації CM/Rec(2022)10; б) Техніко-економічне обґрунтування та можливий новий законодавчий та/або порівняльний інструмент щодо комплексних стратегій інклюзії.

Діяльність Ради Європи передбачає не лише розробку рекомендацій для держав-членів, але й узгодження політики, яку провадять держави. Зокрема у контексті дослідженого питання слід назвати План дій щодо захисту вразливих осіб у контексті міграції та притулку в Європі (2021-2025 рр.) [11]. План дій містить стратегії реагування на поточну міграційну кризу конкретними діями, у ньому містяться ноу-хау й досвід, які можуть бути швидко задіяні. План враховує потреби та побажання кожної держави-члена відповідно до мандату Ради Європи та в умовах нинішньої кризи та доповнює поточні зусилля інших міжнародних організацій і передбачає елементи сталості та відповідальності з боку відповідних органів влади.

У сфері міграції Рада Європи реалізовувала декілька програм щодо інтеграції мігрантів, серед яких слід назвати: 1) багаторічний проєкт «Мовна інтеграція дорослих мігрантів (LIAM)»; 2) новий проєкт «Мовна інтеграція дітей мігрантів/біженців» (TOOLKID) адаптований для дітей на основі програми для дорослих мігрантів; 3) програма «Побудова майбутнього, обмін передовим досвідом: Перехід дітей-мігрантів до дорослого життя», основний акцент робиться на Рекомендації Комітету Міністрів CM/Rec(2019)4 щодо підтримки молодих біженців при переході до дорослого життя; Рекомендації Комітету Міністрів CM/Rec(2007)9 щодо життєвих проєктів для неповнолітніх мігрантів без супроводу дорослих; 4) «Регіональні мережі міжкультурної інтеграції на Кіпрі» – передбачає розробку та впровадження інтеграційної політики у низці сфер, включаючи участь, громадянство, освіту, культурне та соціальне життя, міське планування, бізнес та ринок праці; 5) «Посилення захисту прав людини мігрантів та жертв торгівлі людьми в Туреччині – міграційний компонент».

Підсумовуючи, слід зазначити, що завдяки діяльності Ради Європи відбувається узгодження підходів до міграційної політики держав-членів. Слід погодитися із Л. Фалалєєвою, що «багатогранна діяльність РЄ формує новий політикоправовий вимір європейського континенту, забезпечуючи збереження самобутності європейської цивілізації» [3, С. 58]. Інтеграція мігрантів розглядається Радою Європи як важливий напрям, що сприятиме додержанню прав людини, формуванню толерантного суспільства. Діяльність Ради Європи у питаннях інтеграції мігрантів здійснюється на підставі статутних завдань організації. Здійснюється шляхом міжпарламентського діалогу та підготовкою відповідних резолюцій Парламентською асамблеєю, що містить загальні завдання інтеграції мігрантів у суспільство приймаючої країни; узгодженням підходів до міграційної політики державами-членами та розробці відповідних рекомендацій Комітетом Міністрів, що містить конкретні дії. Для узгодження і реалізації складних питань міграційної політики Рада Європи

створює спеціальні керівні комітети, мандат яких як правило, передбачає розробку та планування заходів зокрема й щодо інтеграції мігрантів. Слід відмітити, що усі ухвалені щодо інтеграції мігрантів документи Ради Європи не є обов'язковими для держав-членів, проте на засадах щирої співпраці вони повинні прагнути реалізовувати розроблені у межах Ради Європи стандарти у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Статут Ради Європи.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text
2. Серова І.І. Регулювання міграційних процесів на рівні Ради Європи: актуальні напрямки та шляхи розвитку. Право і суспільство. 2012. № 2. С. 64–68. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/2_2012/14.pdf
3. Фалалеева Л. Рада Європи та Європейський Союз: особливості правового статусу, узгодження стандартів правозахисту. Вісник КНУ Міжнародні відносини. 2018. № 47–48. С. 55–65.
URL: <http://journals.iir.edu.ua/index.php/knu/article/view/3585>
4. Інтеграція. *Словник.UA. Портал української мови та культури.*
URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=інтеграція>
5. Resolution PACE 2176(2017) Integration of refugees in times of critical pressure: learning from recent experience and examples of best practice.
URL: <https://pace.coe.int/en/files/23966>.
6. Resolution PACE 2238(2018) Radicalisation of migrants and diaspora communities in Europe. URL: <https://pace.coe.int/en/files/25155>.
7. Resolution PACE 2220(2018) Integration, empowerment and protection of migrant children through compulsory education.
URL: <https://pace.coe.int/en/files/24766>
8. Recommendation CM/Rec(2015)1 of the Committee of Ministers to member States on intercultural integration.
URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c471f.
9. Recommendation [CM/Rec\(2022\)10](#) of the Committee of Ministers to member States on multilevel policies and governance for intercultural integration.
URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a6170e.
10. Implementation of Recommendation CM/Rec(2015)1 of the Committee of Ministers to Member States on Intercultural Integration: Review Report. CDADI(2021)5. URL: <https://rm.coe.int/implementation-of-recommendation-cm-rec-2015-1-of-the-committee-of-min/1680a170a8>.
11. Council of Europe Action Plan on Protecting Vulnerable Persons in the Context of Migration and Asylum in Europe (2021-2025).
URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a25afd.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНИМ НАСИЛЬСТВОМ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ (ВОЄННОГО СТАНУ) ЩОДО ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З УКРАЇНИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ

Анна Політова

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри права

Маріупольський державний університет

Збройний конфлікт завжди призводить до переміщення населення з того регіону, де він відбувається у більш безпечне місце, що змінює їх життя та звичайний побут. Також такі зміни мають і економічні наслідки. Відзначимо, що «унаслідок повномасштабного вторгнення РФ на українську територію 67 % внутрішньо переміщених осіб (ВПО) за походженням були зі Сходу України (за даними опитування загального населення на липень 2022 р.). Тим часом 9 % від загальної кількості опитаних ВПО не мали жодного доходу з початку війни, 47 % вказали, що зараз не отримують заробітної платні, а 35 % повідомили, що місячний дохід їхньої родини не перевищує 5 тис. грн, що на 1500 грн менше, ніж мінімальна зарплатня в Україні» [1]. Що ж стосується кількості внутрішньо переміщених осіб, то більш детальна інформація на Рис. 1.

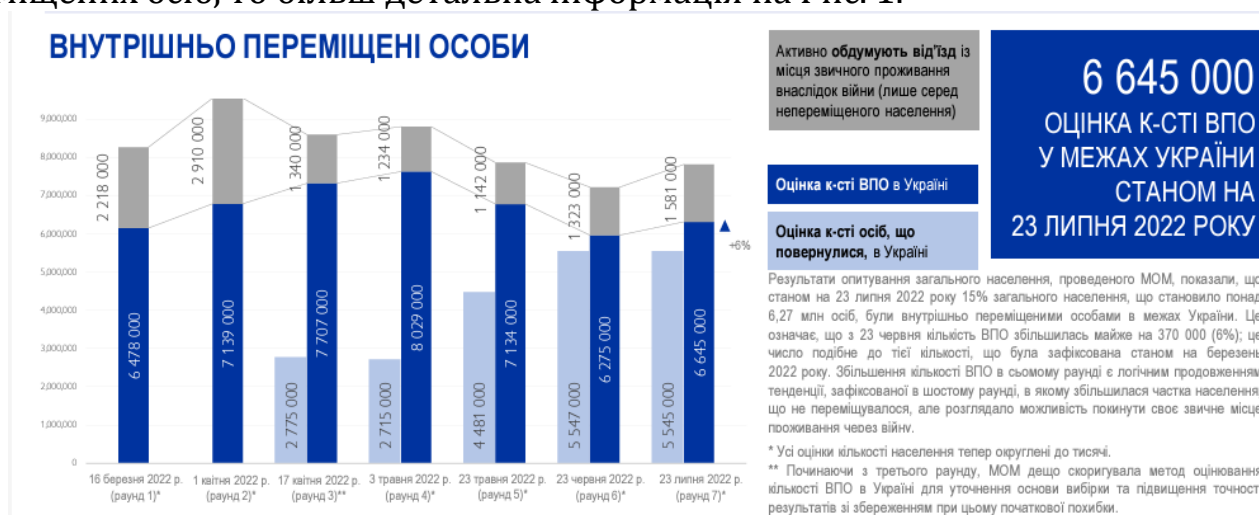

Рисунок 1. Кількість внутрішньо переміщених осіб з України¹

Але, чи є наведені цифри точними? Напевно ні, адже окремі громадяни України могли не мати статусу тимчасового захисту, наприклад, в країнах ЄС. Цей статус також не захищає наших громадян від кримінально протиправних діянь, які можуть бути вчинено щодо них або ними.

¹ Звіт МОМ про внутрішнє переміщення в Україні опитування загального населення. Раунд 7 23 липня 2022 року. Біженці та вимушено переміщені особи. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R7_final%20UKR.pdf (Дата звернення 17.06.2024)

Відзначимо, що збройний конфлікт в Україні викликав не тільки проблему міграції населення, а й іншу – гендерно зумовлене насильство, яке має різні форми (види) і застосовується не тільки щодо цивільного населення, а й військовополонених. Ця форма насильства зустрічається не тільки у районі проведення воєнних (бойових) дій, а також у тимчасовій окупації. Вона властива і на території далеко від районів проведення воєнних (бойових) дій, адже такі кримінально протиправні діяння як зґвалтування, сексуальне насильство, торгівля людьми, домашнє насильство мають місце в будь-якому регіоні України. Як відзначають деякі дослідники, «наявних правових та інституційних механізмів реагування критично недостатньо для створення системи ефективної допомоги постраждалим, ведення випадків та зменшення шкоди від наслідків для жертв гендерно зумовленого насильства, подолання стигми щодо них» [2].

Не зупиняючись на визначенні терміну «гендерно зумовлене насильство», яке зустрічається у міжнародних актах та національному законодавстві, відзначимо, що нами вже пропонувалося його визначення саме в умовах збройного конфлікту [3, с. 714]. До кримінальних правопорушень, пов'язаних із гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) ми відносимо: ст. 121. Умисне тяжке тілесне ушкодження (наслідок – спричинило каліцтво статевих органів), ст. 126. Побої і мордування, ст. 126-1. Домашнє насильство, ст. 127. Каткування, ст. 134. Незаконне проведення абортів або стерилізації, ст. 142. Незаконне проведення дослідів над людиною, ст. 149. Торгівля людьми, ст. 151-2. Примушування до шлюбу, ст. 152. Зґвалтування, ст. 153. Сексуальне насильство, ст. 154. Примушування до вступу в статевий зв'язок, ст. 155. Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, ст. 156-1. Домагання дитини для сексуальних цілей, ст. 161. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками, ст. 301-1. Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження, ст. 301-2. Проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи, ст. 302. Створення або утримання місць розпусти і звідництво, ст. 433. Насильство над населенням у районі воєнних дій, ст. 434. Погане поводження з військовополоненими, ст. 438. Порушення законів та звичаїв війни, ст. 442. Геноцид КК України. Проте, цей перелік стосується виключно Закону про кримінальну відповідальність України.

Останнім часом у засобах масової інформації з'являється багато публікацій та журналістських розслідувань щодо вчинення кримінально протиправних діянь щодо вимушених переселенців з України, які перебувають за кордоном. Так, наприклад, «Перехожі все бачили: у Варшаві нападник зґвалтував молоду жінку, ймовірно, українку, – ЗМІ» [4], «У Чехії чоловік побив двох українок, спитавши, звідки вони» [5] та «В Італії чоловік

по-звірячому побив та зґвалтував 25-річну українку» [6]. І це лише окремі випадки.

Динаміка гендерно зумовленого насильства в Європі має високі показники, адже щорічно від рук своїх партнерів або колишніх партнерів гине 2300 жінок. 45 жінок на тиждень вбивають ті, хто їх нібито любив. 1 з 3 жінок зазнавала фізичного та/або сексуального насильства, а 1 з 2 жінок зазнавала сексуальних домагань, починаючи з 15 років. 10% жінок у звіті ЄС були жертвами сексуального насильства, 5% були зґвалтовані з використанням сили [7]. Але чи існує механізм протидії таким кримінально протиправним діянням?

Напевно так, адже основними завданнями Стратегії гендерної рівності 2020-2025 роки ЄС є: припинення гендерного насильства; боротьба з гендерними стереотипами; усунення гендерних розривів на ринку праці; досягнення рівної участі в різних секторах економіки; усунення гендерного розриву в оплаті праці та пенсії; усунення гендерного розриву в досягненні гендерного балансу в процесі прийняття рішень і в політиці. Окрім того, протидіяти гендерно зумовленому насильству планується через Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству й боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція); Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (Конвенція про заходи щодо протидії торгівлі людьми); Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція). Але це у перспективі, а що реально зроблено сьогодні, адже порушені кримінальні справи не допоможуть цим постраждалим забути пережитий жах насильства, а навіть психологічна допомога не позбавить їх певних внутрішніх переживань.

Варто згадати, що з метою підтримки громадян України у 2022 році Сенатом Польщі ухвалено закон, пов'язаний із збройним конфліктом в Україні, адже є розуміння ситуації, що хвиля біженців несе загрозу торгівлі людьми. Так, зокрема, зміни полягають у введенні нової ст. 61а до Кримінального кодексу, згідно з якою суди мають призначати більш суворі покарання за окремі злочини у разі їх вчинення під час збройного конфлікту на території України. Отже, у разі вчинення діяння, передбаченого ст. 189 (незаконне позбавлення волі), ст. 189а абз. 2 (готування до торгівлі людьми), ст. 191 абз. 1-2 (вимагання, застосування насильства для перешкоджання користуванню займаним приміщенням) КК суд призначає покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше одного року, а у разі вчинення правопорушення, передбаченого ст. 189 абз. 3 (вчинене з особливою жорстокістю), у виді позбавлення волі на строк не менше 5 років, – до верхньої межі встановленого законом строку, збільшеного вдвічі. У разі вчинення правопорушення, передбаченого ст. 204 абз. 1 та абз. 2 (підбурювання до заняття проституцією, одержання вигоди від цього) суд має призначити покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 15 років (застосовувані нині покарання складають – до 5 років позбавлення

волі у разі вчинення завершеного підбурювання та до 10 років у разі отримання прибутку з цього) [8].

Отже, підводячи підсумок відзначимо, що протидія кримінальним правопорушенням, пов'язаних з гендерно зумовленим насильством в умовах збройного конфлікту (воєнного стану) щодо вимушених переселенців з України, які перебувають за кордоном є актуальною та відкритою проблемою. Численні факти вчинення таких кримінально протиправних діянь щодо українців, які перебувають за кордоном, не завжди тягне за собою надання допомоги, у тому числі й правової, постраждалим. Окрім того, не всі країни мають спеціальні закони, пов'язані із збройним конфліктом в Україні та посилюють покарання осіб, які вчиняють певні діяння щодо українців. Це вказує на те, що порушені нами питання потребують більш глибокого та детального дослідження, а сама проблема має дискусійний характер.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Звіт МОМ про внутрішнє переміщення в Україні опитування загального населення. Раунд 7 23 липня 2022 року. Біженці та вимушено переміщені особи. URL:

https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R7_final%20UKR.pdf (Дата звернення 17.06.2024)

2. Запобігання та реагування на насильство за гендерною ознакою: національна правова база та міжнародні стандарти / UNFPA, А. Б. Блага, О. О. Кочемировська, О. А. Мартиненко. Київ: 2022. 63 с. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_gbv_2022_fin.pdf (Дата звернення 17.06.2024)

3. Політова А.С. Кримінальна відповідальність за гендерно зумовлене насильство в умовах збройного конфлікту (воєнного стану). *Human rights and public governance in modern conditions: Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 707-728. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-320-0-36>

4. Перехожі все бачили: у Варшаві нападник згвалтував молоду жінку, ймовірно, українку, – ЗМІ. URL: <https://expres.online/podrobitsi/perekhozhi-vse-bachili-u-varshavi-napadnik-zgvaltuvav-molodu-zhinku-ymovirno-ukrainku-zmi> (Дата звернення 17.06.2024)

5. У Чехії чоловік побив двох українок, спитавши, звідки вони. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/08/23/7416735/> (Дата звернення 17.06.2024)

6. В Італії чоловік по-звірячому побив та згвалтував 25-річну українку. URL: <https://www.unian.ua/incidents/v-italiji-cholovik-po-zviryachomu-pobiv-ta-zgvaltuvav-25-richnu-ukrajinku-12256647.html> (Дата звернення 17.06.2024)

7. Violence against women in Europe. URL: <https://www.womenlobby.org/Violence-against-women-in-Europe?lang=en> (дата звернення 17.06.2024)

8. Хвиля біженців несе загрозу торгівлі людьми, тому спеціальний закон змінить Кримінальний кодекс. URL: <https://lexinform.com.ua/salvation/hvylya-bizhentsiv-nese-zagrozu-torgivli-lyudmy-tomu-spetsialnyj-zakon-zminyt-kryminalnyj-kodeks/> (дата звернення 17.06.2024).

МІГРАЦІЙНА КРИЗА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Валерій Пристайко

*кандидат наук з державного управління,
головний консультант відділу воєнної політики
Національний інститут стратегічних досліджень*

Повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року вплинуло на багато сфер політичного, економічного та соціального життя. Відплив населення, особливо із зон бойових дій, докорінно змінив міграційну ситуацію в самій Україні та багатьох країнах ЄС. Внаслідок війни яка ще триває, десятки мільйонів громадян України були змушені змінити місце проживання, виїхавши як за кордон, так і на західну територію України. За даними агентства ООН у справах біженців, понад 13 мільйонів людей, майже третина довоєнного населення України, стали біженцями після вторгнення. З них понад 5 мільйонів є внутрішньо переміщеними особами та понад 8 мільйонів є біженцями, які проживають у сусідніх країнах [1]. За повідомленням Центру економічної стратегії [2] на кінець січня 2024 року за кордоном через війну перебуває 4,9 млн українців. Від 1,4 до 2,3 млн осіб можуть залишитись за межами України.

Крім цього, російсько-українська війна стало випробуванням не лише для української держави, а й багатьом країнам Світу.

Так, станом на січень 2024 року, найбільша частка українських біженців у Європі перебуває в Німеччині (30%) та Польщі (22%). Поза країнами Європи, найбільшими країнами за кількістю прийнятих з початку повномасштабного вторгнення українців – США (280 тис. осіб), Велика Британія (253,2 тис.) і Канада (210,2 тис.) [2].

Міграційна криза впливає на національне законодавство країн, що приймають біженців з України, вимагаючи змін у національних постулатах для захисту власних інтересів. Ці національні законодавчі зміни не повинні суперечити принципу захисту згідно з міжнародним правом, визначеним у статті 33 Конвенції про статус біженців 1959 року. У цьому випадку стаття 33 є міжнародним кодексом прямої дії, який регулює право на захист від переміщення до країни, де вони можуть зазнати переслідувань.

Принцип невислання поширюється на всіх осіб, які є біженцями за змістом Конвенції про статус біженців. Слід підкреслити, що принцип

невислання застосовується як до повернення в країну походження, так і до примусової екстрадиції до іншої країни.

Необхідно зазначити, що тимчасовий захист – це один із дієвих механізмів, які використовуються для надання притулку особам, які втекли від російської агресії в Україні. Такий статус зазвичай надається на певний період, проте його можна продовжити у зв'язку з війною, що триває, на території України.

Основним документом, що врегульовує питання надання тимчасового захисту, є Директива ЄС 2001/55/ЄС 2001/55/ЄС «про мінімальні стандарти надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи.

Основне завдання Директиви – надавати тимчасовий захист переміщеним особам без складних бюрократичних процедур з метою послаблення тиску на систему надання притулку (статусу біженця). Європейська комісія продовжила право українців жити у країнах Союзу щонайменше до березня 2024 року. При цьому умови для продовження статусу захисту кожна країна висуває на власний розсуд. Так, десь захист продовжили автоматично, у деяких країнах це можна зробити онлайн, а у інших потрібно відвідати одну або кілька служб.

Надання притулку великій кількості біженців є проблемою для країн, що приймають біженців, напружуючи державні бюджети та системи надання соціальних послуг. Тривала міграційна криза може призвести до соціальної напруги та політичного розколу в цих країнах. Системи охорони здоров'я, освіти та соціального захисту в деяких країнах, що приймають біженців, уже відчувають труднощі з наданням послуг у віддалених районах і доступом до найбільш уразливих груп біженців. За цих обставин необхідна постійна підтримка як біженцям, так і громадам, які їх приймають, щоб уникнути надмірного навантаження на служби громади.

Пріоритетом такої підтримки є безпека та захист усіх біженців та їхній доступ до належної допомоги. Цей підхід включає перегляд та оцінку потенційних загроз, включаючи торгівлю людьми, захист дітей, фізичне та психічне здоров'я та підтримку вразливих груп населення з особливими потребами, включаючи людей похилого віку, поранених або хворих.

Одним із головних питань зниження наслідків міграційної кризи, спричиненої російсько-українською війною, є реінтеграція громадян України, які знайшли тимчасовий притулок за кордоном. Повернення мігрантів є невіддільною частиною міграційного процесу поряд з виїздом і перебуванням за кордоном. Центр економічних стратегій [2] надав рекомендації, які можуть стимулювати українців повернутися: співпраця з країнами ЄС щодо повернення українців після війни; швидка післявоєнна відбудова постраждалих регіонів; допомога людям із постраждалих та окупованих регіонів на час відбудови; розвиток державно-приватного партнерства; збільшення ресурсів на комунікацію зі співвітчизниками за кордоном через дипломатичні представництва; спрощення реінтеграції

дітей до навчання в українських школах та вступу українських випускників іноземних шкіл до українських вузів; забезпечення українським біженцям можливості вільного переміщення та вибору місця проживання, аналогічно правам громадян Європейського Союзу.

Тема міграції для України є особливо актуальною в умовах війни, оскільки ми спостерігаємо за підвищенням безробіття, масовим виїздом громадян за кордон, економічною та політичною нестабільністю. У найближчому майбутньому питання рееміграції українських громадян стане серйозною проблемою, що матиме вплив не лише на подолання руйнувань спричинених військовим конфліктом, а й на відновлення соціально-економічної стабільності держави, втрат, спричинених військовим конфліктом, а й та на відновлення соціально-економічної стабільності держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ukraine Situation Flash Update #47 (19 May 2023). OCHA, 2023. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-situation-flash-update-47-19-may-2023>
2. За кордоном через війну майже 5 мільйонів українців: значна частина може не повернутися. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/03/12/711073/>

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В СИСТЕМУ ОСВІТИ ІСПАНІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Ігор Пустовіт

*студент другого року навчання ОС Бакалавр
кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет імені Михайла
Остроградського*

Анастасія Шуть

*викладач кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет імені Михайла
Остроградського*

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке сталося 24 лютого 2022 року, спричинило вимушену міграцію українців в країни ЄС, зокрема в таку країну, як Іспанія. Станом на березень 2024 року в Іспанії перебуває близько 197 тисяч українців, котрі прибули сюди після початку повномасштабної війни. Варто також зазначити, що потік українських біженців в Іспанію триває і досі, лише за період з січня по березень 2024 р. Іспанія прийняла ще 2255 українців, увійшовши у трійку держав, які збільшили кількість виданих статусів тимчасового захисту. [1, 2]

Зважаючи на те, що значну частку українських біженців складають діти та молодь, то для Іспанії є надзвичайно важливим завданням інтегрувати їх в свою систему освіти, що, в свою чергу, допоможе зменшити соціальну напругу в іспанському суспільстві, і запобігти міжнаціональній ворожнечі. Крім того, адаптація українських дітей-біженців до нових умов навчання забезпечить їхню психологічну стабільність та зменшить стрес, пов'язаний з пережитими травматичними подіями. Водночас для України надзвичайно важливим завданням є збереження зв'язків з молодим поколінням громадян, котрі зараз перебувають в Іспанії, і формування та збереження у них української національної ідентичності, та їх майбутнє повернення на Батьківщину для її розвитку після війни. Отже, вищесказане зумовлює актуальність цього дослідження.

Рада ЄС 4 березня 2022 року затвердила «Імплементативне рішення», що впроваджує тимчасовий захист громадян України, які проживають в Україні та були переміщені, починаючи з 24 лютого 2022 року в результаті військового вторгнення російських військ (Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection). Відповідно до цього рішення, метою тимчасового захисту є надання притулку переміщеним особам в країнах ЄС та дозволу користуватися узгодженими правами, які охоплюють місце проживання, доступ до ринку праці та житла, медичну допомогу, доступ до освіти для дітей і молоді (European Council, 2022a). Європейська комісія, керуючись ідеєю, що залучення біженців до освіти – це не лише навчання, затвердила цілісну модель інтеграції українських дітей-біженців в освітній процес (European Commission, 2022d), ця модель, окрім навчальних потреб (вивчення мови; надолуження пропущеного; адаптація до нової системи освіти), охоплює також і соціальні та емоційні потреби українських дітей та молоді.

Іспанія, відповідно цих нормативно-правових актів ЄС, всіляко сприяє адаптації українських дітей та молоді до життя в країні, та сприяє інтеграції в освітній процес. Це проявляється в наступному:

1) Іспанія надає можливість українським біженцям пройти безкоштовні курси іспанської мови. Окрім традиційного офлайн навчання, є також можливість пройти ці курси онлайн. Заняття проводять різноманітні асоціації;

2) Щоб дітям було легше адаптуватися до навчання в іспанській школі, є спеціальні помічники, які знають українську мову;

3) В Іспанії в межах підготовки вчителів, вивчається тема психологічного здоров'я, присвячена особливому досвіду та потребам учнів-біженців з України. Зміст таких програм зосереджено на розвиткові розуміння вчителями джерел та впливу стресу, а також на травмах дітей та молодих людей, та на здатності вчителя підтримувати їх у таких ситуаціях.

Варто також зазначити, що самі іспанські школярі радо приймають українських однолітків та допомагають їм освоювати усе нове. Іспанська шкільна система освіти має незначні відмінності від української, що також сприяє інтеграції українських дітей-біженців. Наприклад, уроки, як і в Україні тривають 45 хвилин, а заняття починаються з 9:00 або 9:30 і закінчуються переважно о 14:00, але в іспанських школах діє 10-бальна система оцінок, а навчальний рік починається 15 вересня, і закінчується 15 червня, він поділяється на 3 семестри за 11 тижнів, що стосується домашніх завдань, то їх задають значно менше. Станом на травень 2022 року в Іспанії перебувало 34881 українських дітей, з них 26298 відвідували іспанські школи, що складало від загальної кількості дітей 60%, а вже станом на березень 2024 р. кількість українських дітей які пішли до іспанських шкіл склала 29500, що свідчить про те, що батьки цих дітей довіряють іспанській системі освіти, і переконані в тому, що їхні діти зможуть успішно в неї інтегруватися. Також українські діти-біженці мають можливість паралельно навчатись і в українській онлайн-школі, що сприяє збереженню зв'язку з Батьківщиною та збереженню національної ідентичності.

Як згадувалося раніше, Україна ставить за мету збереження зв'язків з молодим поколінням громадян, котрі вимушено перебувають в Іспанії, і формування та збереження у них української національної ідентичності, та їх майбутнє повернення на Батьківщину. Яскравим прикладом того, що наша держава дійсно докладає зусиль для досягнення цієї мети є те, що за сприяння МОН України у іспанському місті Валенсія розпочав діяльність український освітній хаб, у якому наші громадяни можуть отримати корисні послуги та взяти участь у різноманітних заходах:

- 1) на постійній основі щосуботи проводяться різноманітні заходи з дітьми;
- 2) курси вивчення іспанської мови для дітей та дорослих;
- 3) консультації іспанських юристів та адвокатів;
- 4) психологічна підтримка дітей та жінок;
- 5) послуги перукаря для дітей;
- 6) плетіння сіток та виготовлення окопних свічок для військових;
- 7) уроки хореографії, ліпки з глини, малювання, шахів для дітей, рукоділля для жінок;
- 8) видавання гуманітарної допомоги;
- 9) кулінарні майстер-класи;
- 10) показ фільмів;
- 11) проведення традиційних українських та іспанських свят;
- 12) розпис одягу в українську символіку, проведення екскурсій.

Варто також зазначити, що не лише наша держава сприяє адаптації до життя в Іспанії та формуванню і збереженню української національної ідентичності серед біженців, а й Українська громада Іспанії. Наприклад, 22 січня 2024 року, за сприяння Української громади Іспанії, відбувся урочистий мітинг до Дня Соборності України. [1, 3 с. 7-13, 4, 5, 6, 7, 8]

Отже, в результаті дослідження було з'ясовано наступне:

1) Іспанія активно сприяє інтеграції українських дітей та молоді, забезпечуючи їм доступ до освіти, мовних курсів, а також до соціальної та психологічної допомоги. Українські діти та молодь в Іспанії мають можливість не лише адаптуватися до нових умов навчання, але й зберегти зв'язок з рідною країною через онлайн-навчання та культурні заходи, які організовує українська діаспора в Іспанії, котра утворилася тут задовго до війни з росією;

2) Важливо і надалі здійснювати підтримку українських дітей-біженців та молоді в їхній інтеграції до нового, іспанського освітнього середовища, а також сприяти їм у збереженні української національної ідентичності шляхом забезпечення доступу до якісної національної онлайн-освіти, соціальної підтримки та залученням до різноманітних культурних заходів;

3) Для ефективної інтеграції в іспанську систему освіти та збереження національної ідентичності українських дітей необхідна тісна співпраця між українськими та іспанськими державними органами, освітніми інституціями та громадськими організаціями. Лише спільними зусиллями можливо забезпечити успішну інтеграцію українських дітей в іспанську систему освіти, зберігаючи їхню національну ідентичність, що сприятиме їхньому розвитку, та збереженню зв'язку з Батьківщиною, і їхньому майбутньому поверненню в Україну для її розвитку після війни;

4) Досвід Іспанії може бути корисним прикладом для інших країн ЄС, які стикаються з подібними викликами внаслідок масової міграції українців, котру спричинило повномасштабне вторгнення росії в Україну.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Курси мови і робота. Як українські біженці облаштувалися в Іспанії. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/kursi-movi-i-robota-k-ukrayinski-bizhentsi-1710526225.html> (дата звернення: 19.06.2024).

2. Іспанія для українців у 2024 році: як оформити захист, соціальна підтримка, житло, робота та основні правила для біженців. Visit Ukraine. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/1125/temporary-protection-in-spain-conditions-of-entry-rights-of-ukrainians-social-and-financial-assistance> (дата звернення: 19.06.2024).

3. Підтримка ЄС інтеграції українських дітей і молоді в системи освіти держав-членів в умовах війни рф проти України: стратегічні орієнтири та успішні практики / О. Локшина та ін. Український Педагогічний журнал. 2022. № 3. С. 5–19. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/607/566> (дата звернення: 19.06.2024).

4. Особливості системи освіти в Іспанії у 2024 році. Migrant.biz.ua. URL: <https://migrant.biz.ua/ispania/navchannya-es/systema-osvity-v-ispanii.html> (дата звернення: 19.06.2024).

5. Як українських дітей навчають в Іспанії. Дім. URL: <https://kanaldim.tv/yak-ukrayinskyh-ditej-navchayut-v-ispaniyi/> (дата звернення: 19.06.2024).

6. Предмет "Релігія" та безкоштовна шкільна форма: досвід навчання черкаських учнів в Іспанії. 18000.com.ua. URL: <https://18000.com.ua/strichka-novin/predmet-religiya-ta-bezkoshtovna-shkilna-forma-dosvid-navchannya-cherkaskix-uchniv-v-ispaniyi/> (дата звернення: 19.06.2024).

7. В Іспанії запрацював український освітній хаб. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/news/v-ispanii-zapratsyuvav-ukrainskiy-osvitniy-khab> (дата звернення: 19.06.2024).

8. День Соборності України в Більбао. 2024. Українська громада Іспанії. URL: <https://comunidaducraniana.es/день-соборності-україни-в-більбао-2024/> (дата звернення: 19.06.2024).

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЇ У ЄВРОПІ : ІСТОРИЧНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТИ

Єгор Рашавець

*студент другого року навчання ОС Бакалавр
кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет імені Михайла
Остроградського*

Валерій Шаповал

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет імені Михайла
Остроградського*

Всесвітня історія тісно пов'язана з міграцією населення. Завдяки міграції утворилися держави і регіони, різні території і сформувалося економічне, культурне, політичне життя суспільства, цивілізації.

Міграцією називають процес переміщення людей через кордон відносно тих чи інших територій, в яких вони оселяться на тривалий час або назавжди. Даний процес є складним суспільним явищем, що впливає на різні соціально-економічні аспекти життя людства.

Головними причинами міграції є:

- економічні чинники пошук кращих умов життя, вигідне працевлаштування та освоєння;
- політичні – пов'язані з дискримінацією певних груп населення, з війнами, зміною державних кордонів, утиском релігійних груп, зміною правління, яке не відповідає демократичним і соціальним правам людини;

- стихійні – викликані стихійними лихами та природними катастрофами.

У системі міграційних процесів провідну роль відіграє міграція робочої сили, яка реалізується у формі трудової міграції. Саме тому трудова міграція має важливий вплив на соціально-економічний розвиток будь-якого суспільства, оскільки дає чітке розуміння, як країни використовують свій трудовий потенціал [1].

Задля регулювання і управління міграційними процесами було укладено ряд договорів та декларацій. Одним із перших таких договорів, в якому йдеться про право на свободу пересування і вибору місця проживання, є Загальна Декларація прав людини, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році, беззаперечно є одним із основоположних особистих прав людини і громадянина [2].

Європейський Союз є одним з основних центрів тяжіння робочої сили, саме тому повинен мати потужну міграційну політику, яка здатна вирішити політичні, економічні, правові та безпекові проблеми. Правові засади даного процесу прописані в договорі про Європейський Союз (ст.3), що передбачає створення «простору свободи, безпеки і справедливості без внутрішніх кордонів, у якому забезпечується свобода пересування людей поряд з відповідними заходами по контролю за зовнішніми кордонами, надання притулку, імміграцією, а також по запобіганню й боротьбі зі злочинністю» [3].

До такого рішення країни-члени прийшли в зв'язку з підвищенням попиту на робочу силу в 60 роках, а оскільки всі країни члени мали власну імміграційну політику то це ставало бар'єром для її обміну та для переміщення населення. Тому в 1976 році було затверджено програму дій щодо мігрантів, які є громадянами країн ЄС та рекомендації стосовно їх прав, що стимулювало мобільність населення. Вже в 1985 році Європейська комісія почала виступати за створення європейської імміграційної політики.

Та створено програму, що складається з п'яти елементів:

- загальна Європейська система притулку;
- легальна міграція та боротьба з нелегальною зайнятістю;
- інтеграція громадян третіх країн;
- зовнішній вимір притулку та міграційної політики;
- управління міграційними потоками [2].

Крім розробки спільного законодавства було підкреслено важливість поглиблення солідарності країн ЄС у вирішенні міграційних питань.

Наступним і базовим документом, який офіційно закріпив положення щодо питань міграції в ЄС, є Маастрихтський договір (1992 р.). Однією з його передумов, було підписання у 1985 р. договору в замку Шенген у Люксембурзі між урядами країн Бенілюксу, Федеративною Республікою Німеччиною і Французькою Республікою [1].

Розуміючи, що некерована хвиля мігрантів може стати проблемою в майбутньому, в червні 1997 р. європейським вищим керівництвом був прийнятий Амстердамський договір, основна мета якого полягала в тому, щоб підготувати ЄС до потенційних проблем, які принесуть з собою наступні хвилі розширення [4].

Угода передбачала: критерії та механізми визначення того, яка держава член відповідає за розгляд заяв на отримання притулку, подану громадянином третьої країни в одну із держав-членів; мінімальні стандарти щодо прийому шукачів притулку в державах-членах; мінімальні стандарти надання тимчасового захисту переміщеним особам з третіх країн, які не можуть повернутися до своєї країни походження та для осіб, які потребують міжнародного захисту; заходи, що визначають права та умови, за яких громадяни третіх країн, які на законних підставах проживають в державі-члені, можуть проживати в інших державах членах, а також заходи щодо імміграційної політики у сфері нелегальної імміграції.

У 2007 році був підписаний Договір про функціонування Європейського Союзу або Лісабонський договір але він не приніс кардинальних змін у міграційну політику ЄС. Втім цілі, що там прописані зараз є юридично обов'язковими для держав-членів. Тому Лісабонська програма стала вважатись завершальним етапом створення міграційної політики в країнах ЄС. У 2015 і 2016 роках ЄС зіткнувся з безпрецедентним припливом біженців і мігрантів. Понад 1 млн. людей прибули в Європейський Союз, більшість з них 8 тікають від війни і терору в Сирії та інших країнах.

Для подальших дій у сфері міграції було визначено п'ять основних напрямів:

- 1) організація легальної імміграції відповідно до пріоритетів, потреб та можливостей окремих країн, забезпечення інтеграції мігрантів;
- 2) запобігання нелегальній міграції, забезпечення повернення нелегальних мігрантів до країни походження чи транзиту;
- 3) підвищення ефективності прикордонного контролю;
- 4) розбудова європейської системи притулку;
- 5) поглиблення співробітництва з країнами походження мігрантів з метою забезпечення синергетичної взаємодії між міграцією та розвитком[2].

Таким чином, європейська система нормативно-правових документів встановлює інституційний контроль регулювання міграції біженців та шукачів притулку, узаконюючи їх перебування у країнах призначення, проте, фактично існує потреба упорядкування механізмів та процедур визначення статусу та прав біженців, а також створення дієвих механізмів контролю їх міграційних переміщень у зв'язку з посиленням у світі політико-безпекових детермінантів формування міграційних мотивів, зокрема, недоліками існуючих у країнах систем державного управління, низького рівня демократизації та зрілості окремих суспільств, існуючими

порушеннями громадянських прав та свобод, та, як наслідок, військових конфліктів, утворення реакційних політичних рухів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Івахнюк І.В. Міжнародна трудова міграція . Економічний факультет МГУ, ТЕІС, 2005. С. 286.

2. Костенко В. О. Актуальні проблеми міграційної політики та підходи до їх вирішення на прикладі Європейського Союзу / В.О. Костенко. Актуальні проблеми політики. – 2015.

3. Європейський Союз : політика, економіка, право : Навч. посібник / Заред. Н. В.Антонюк, М. М. Микієвича. Львів, 2005. – 532 с.

4. Шамраєва В. М. Основні етапи формування спільної міграційної політики ЄС

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ ВИЗНАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ ЧИ ОГолоШЕННЯ ЇЇ ПОМЕРЛОЮ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Тетяна Слободяник

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет імені Михайла
Остроградського*

Андрій Іванов

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри фундаментальних і
галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет імені Михайла
Остроградського*

Для забезпечення прав зниклої особи у законодавстві України створено інститут визнання особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою, який регулюється нормативно-правовими актами, які визначають хто вважається безвісно відсутнім, за яких підстав особу можна оголосити померлою, підстави для визнання особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою, порядок визнання особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою та юридичні наслідки.

Але інститут визнання особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою існує не у всіх державах. Наприклад, вирішення питання про безвісну відсутність та смерть безвісно відсутнього зі сфери матеріального права США та Англії переноситься у сферу процесуального права. Якщо при розгляді якої-небудь справи виникає питання про право на майно або частину у зобов'язанні, то суд при вирішенні даної справи виходить із процесуальної презумпції, згідно з якою, якщо від відсутньої особи не було

відомостей протягом 7 років, то така особа померла. Якщо ж обставини справи свідчать, що від відсутнього не повинно надходити відомостей, то ця презумпція не застосовується.

Матеріальні норми різних держав, де цей інститут запроваджено, не є однаковими: різняться умови такого визнання, терміни, порядок тощо. Наприклад, цивільне законодавство Франції не передбачає можливості оголошення безвісно відсутньої особи померлою. Таке положення свого часу було закладено у "Кодексі Наполеона" (Цивільному кодексі французів) 1804 р. Наполеон у Кодексі передбачив, щоб французький солдат, хоч би як довго він перебував у полоні, на лікуванні після поранення тощо, повернувшись до Франції, нічого не втратив у своєму цивільно-правовому становищі. Запроваджена Наполеоном норма існує дотепер.

Процесуальне законодавство Франції надає можливість у судовому порядку встановити презумпцію безвісної відсутності й у подальшому прийняти рішення про оголошення її такою [1; 112]. До того ж, оголошення особи безвісно відсутньою, за умови, що зацікавлені особи не зверталися з позовом про це, можливо після закінчення 20 років з дня отримання останніх вістей від неї або відомостей про неї.

На відміну від французького німецькому праву відомий інститут оголошення людини померлою за безвісної відсутності. Існують два підходи до вирішення проблеми оголошення особи померлою: так звана сілезійська система, відповідно до якої для оголошення людини померлою вимагається закінчення встановленого в законі строку безвісної відсутності, та саксонська система, відповідно до якої громадянин міг бути оголошений померлим лише за досягненням певного віку. Так, безвісно відсутній може бути оголошений померлим по закінченні 10 років такої відсутності, незалежно від його віку, але не раніше, ніж йому виповниться 25 або після закінчення 5-річного строку безвісної відсутності, якщо з моменту винесення рішення про оголошення людини померлою йому виповнилося 80 років.

Більш короткі строки безвісної відсутності, необхідні для оголошення людини померлою, встановлені в законодавстві у тих випадках, коли обставини справи свідчать про велику вірогідність смерті особи. Зокрема, § 3 Закону Федеративної Республіки Німеччини про безвісну відсутність 1951 р. встановив, що військовослужбовці та особи, що знаходяться на військовій службі під час війни або інших воєнних діях і пропали безвісти, можуть бути оголошені померлими після закінчення 1 року після підписання мирного договору, а якщо такий не підписувався, то з дня фактичного закінчення воєнних дій [2;414].

В різних державах відрізняється і вирішення колізійних питань щодо досліджуваного інституту, а саме – право якої держави належить до застосування при визнанні особи безвісно відсутньою та оголошенні її померлою. За загальним правилом, рішення цього питання здійснюється на підставі особистого закону фізичної особи: або закону громадянства, або

закону постійного місця проживання. Проте за специфічними обставинами, коли кваліфікацію надає судова установа іншої держави, може застосовуватися закон суду. Комбінований підхід вживаний зокрема у ст. 14 Закону «Про міжнародне приватне право» Республіки Польща: «1. Для визнання [оголошення] фізичної особи за померлу або таку, що зникла безвісти, застосовується її закон громадянства; 2. Якщо про визнання іноземця за померлого або такого, що зник безвісти, вирішує польський суд, застосовується польське право» [3; 72].

Проаналізувавши міжнародний досвід та враховуючи, що наразі в Україні переважна більшість осіб зникають безвісти саме за особливих обставин, пов'язаних з війною, вбачаємо за необхідне використати цей досвід та запровадити його в національне законодавство, наприклад встановити термін протягом якого спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини - до припинення чи скасування воєнного стану в Україні. Наразі в Україні цей термін становить п'ять років.

ЛІТЕРАТУРА:

1. French Civil Code, 1804. URL: <http://www.fd.ulisboa.pt/wp-content/uploads/2014/12/Codigo-Civil-Frances-French-Civil-Code-english-version.Pdf>.
2. Власюк І.І. Інститут безвісної відсутності та визнання особи померлою в законодавстві зарубіжних країн./Юридичні і політичні науки. Випуск 47.-2010.- 412-417с.
3. Тітко Е. В., Куртинець М. І. Переклад Закону Республіки Польща на українську мову. Форум права. 2020. № 61 (2). С. 65–81.

АНАЛІЗ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Карина Сосіна

*студентка другого року навчання ОС Бакалавр
кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет імені Михайла
Остроградського*

За останні роки Україна у зв'язку з початком російсько-української війни вперше зустрілась з специфікою особливої категорією населення - внутрішньо переміщені особи (далі - ВПО). Як відомо, повномасштабне вторгнення спричинило масове переселення людей через небезпеку та загрозу для їхнього життя. Так, держава на правових засадах гарантує повну реалізацію гідних умов для проживання у іншій місцевості. Проте чи є проблеми та перешкоди для втілювання такої політики?

Спочатку розберемо основні права внутрішньо переміщених осіб.

Наприклад, стаття 1 Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" зображує поняття ВПО, а саме, що він є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. [1]

Також в цьому законі передбачається, що права такої категорії населення цілком гарантується Конституцією України та іншими Законами України, міжнародними договорами і т.д, на підставі яких і формуються державні заходи задля надання умов та успішної інтеграції до нового місця проживання.

Зокрема, внутрішньо переміщена особа має право на:

1. сприяння органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права у пошуку та возз'єднанні членів сімей, які втратили зв'язок внаслідок внутрішнього переміщення;

2. інформацію про долю та місцезнаходження зниклих членів сім'ї та близьких родичів;

3. безпечні умови життя і здоров'я;

4. достовірну інформацію про наявність загрози для життя та здоров'я на території її покинутого місця проживання, а також місця її тимчасового поселення, стану інфраструктури, довілля, забезпечення її прав і свобод;

5. створення належних умов для її постійного чи тимчасового проживання;

6. інші права, визначені Конституцією та законами України.

Проте розуміємо, що реальне життя не завжди збігається з ідеалами законодавства. З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну держава не була готова до різкої зміни статусу громадян. Саме тому особи, які вимушено покинули свій дім через воєнні дії, постійно стикалися з великою кількістю випробувань.

Як зазначає Руслана Слободяник, адвокат, член Ради Комітету НААУ з питань взаємодії з громадянським суспільством, головними проблемами, з якими внутрішньо переміщені особи за зустрічаються кожен день, є:

1. складнощі у працевлаштуванні;

2. важкості в отриманні житлового приміщення;

3. відмови банківських установ у наданні банківських послуг;

4. перешкоди в отриманні соціальних виплат та пенсій;

5. недовершеність процедури взяття внутрішньо переміщених осіб на облік. [2]

Також, за її словами, передумовами цих причин є недостатній фінансовий капітал для підтримки програм та соціального захисту ВПО та

труднощі в організації інституцій (присутність бюрократизму, некваліфікованість кадрового складу щодо забезпечення допомоги для такої категорії населення).

Крім цього, одною з головних проблем щодо забезпечення гідних умов проживання ВПО - це працевлаштування.

Так, стаття 7 Закону України передбачає надання державою допомоги зареєстрованим внутрішньо переміщеним особам щодо соціального захисту, зайнятості, пенсійного забезпечення. Незважаючи на це, переселенці не завжди можуть досконало реалізувати право на працю.

Стівен Роджерс, заступник голови представництва МОМ в Україні, підтвердив це твердження, адже за даними станом на кінець 2022 року, 34% ВПО змогли знайти стабільну роботу, а 20 % мають нестабільну, з низьким рівнем оплати. [3]

З приводу соціальної допомоги, є відомо про такі випадки, що переселенцям не надавалися виплати через технічні проблеми, тому вони були повинні особисто звертатися для пояснення причин затримки. У цій ситуації потрібно врахувати, що:

- по-перше, цей процес є досить важким та довготривалим, беручи до уваги ознаки бюрократизму в інстанціях;

- по-друге, певну частину вимушено переміщених осіб встановлять ті, які не мають можливості самостійно заробляти: особи з інвалідністю, люди пенсійного віку, діти тощо.

Зокрема, фінансова допомога від держави є чи не єдиним джерелом матеріального доходу для багатьох переселенців.

Отже, законодавство дає гарантію щодо реалізації повних прав для осіб, які вимушено переїхали через воєнні дії. Якщо порівнювати сьогодення та початок повномасштабного вторгнення, то стає зрозуміло, що за цей час політика з наданням допомоги для ВПО стала кращою.

Проте реальні випадки вказують на необхідність покращення адміністративно-правового та організаційно-інституційного механізму для вдосконалення. Насамперед, це питання не є вичерпним та потребує особливої уваги з боку держави та міжнародних організацій задля досягнення рівних можливостей для всіх громадян України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб". Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 19.06.2024).

2. Горбань М. Стаття: повертаються через сум за домом і безробіття: що ми знаємо про внутрішніх переселенців. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/iom-ukraine-interview-idp-pereselenci/32278342.html> (дата звернення: 19.06.2024).

3. Проблеми реалізації прав ВПО та шляхи їх подолання в Україні: адвокат Руслана Слободянюк. Вища школа адвокатури НААУ. URL:

<https://www.hsa.org.ua/blog/problemi-realizaciyi-prav-vpo-ta-sliaxi-yix-podolannia-v-ukrayini-advokat-ruslana-slobodianiuk> (дата звернення: 19.06.2024).

ЦІНІСНИЙ ВИМІР НОВІТНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ФРН

Ігор Тодоров

*доктор історичних наук, професор
Ужгородський національний університет*

Після початку широкомасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року спостерігається значний потік українських емігрантів до європейських країн, зокрема Німеччини. Сучасна українська діаспора в Німеччині є найбільшою серед новоприбулих українців. Основна частина втікачів – це жінки (80%), майже половина з яких (48%) мають малолітніх дітей. Неповнолітні становлять близько 350 тисяч. Близько половини українських біженців проживають у п'яти федеральних землях: Північний Рейн-Вестфалія, Баварія, Баден-Вюртемберг, Нижня Саксонія та Гессен – більш багатих регіонах колишньої Західної Німеччини.

Серед чоловіків-біженців 71% прибули разом із сім'ями, серед яких багато людей похилого віку та інвалідів. Дві третини біженців походять з регіонів, охоплених бойовими діями: схід (32%), південь України (14%) та Київ (19%). Українці обирали Німеччину не лише через наявність родичів та друзів, але й через високі соціальні стандарти. У 2023 році кількість українських біженців у Німеччині перевищила кількість у Польщі, частково через переїзд українців з Польщі до Німеччини.

Середній вік українських біженців у Німеччині – 28 років, що молодше середнього віку населення обох країн. Рівень освіти у них значно вищий за середній: 72% мають вищу освіту. Українські біженці не створюють конкуренції на ринку праці, а навпаки, допомагають зменшити дефіцит робочої сили в Німеччині.

Лише 4% біженців добре володіють німецькою мовою, 80% мають низький рівень знання або зовсім не володіють мовою. Проте, половина біженців регулярно відвідують мовні курси. Серед працездатного віку в Німеччині працевлаштовано 21% біженців. У січні 2024 року інтеграційні курси відвідували 124 тисячі українців, три чверті з них мають завершити навчання протягом півроку [1]. Приблизно 60% українських біженців живуть на державну допомогу, отримуючи оплату за житло від соціальних відомств. 40% не отримують жодної допомоги, хоча лише п'ята частина з них працевлаштована. Більшість українських дітей (91%) відвідують німецькі школи, і майже чверть з них паралельно навчаються онлайн в українських школах [2].

Проте приблизно 321 тисяча українських біженців, які прибули до ФРН після ескалації війни, більше не проживають у Німеччині. Відомостей про їх повернення в Україну чи переїзд до інших країн немає [3].

Навесні 2024 року дедалі більше українських біженців у Німеччині втрачають надію на повернення додому. Лише 21% розраховують повернутися на батьківщину, тоді як 77% планують залишитися у ФРН щонайменше ще на два роки, а 2% бажають переїхати до іншої країни.

Намір залишитися у Німеччині на тривалий термін зріс: від 29% до 44% у 2022-2023 роках до 77% у 2024 році. Зміна настроїв пов'язана з тривалістю війни та її наслідками: чим довше триває конфлікт, тим більше людей адаптуються до життя в Німеччині, знаходять роботу, проходять навчання та встановлюють соціальні контакти.

Багато українських біженців розглядають своє довготривале перебування в Німеччині або можливість повернення додому залежно від розвитку подій в Україні. Загалом, кожен третій біженець розглядає можливість повернення до України за умови, що там буде безпечно. Поки, на жаль, такої тенденції не спостерігається. В червні 2024 р. Рада Європейського Союзу схвалила [продовження тимчасового захисту для українських біженців](#), більш ніж 4 мільйонів українців, які рятуються від агресивної війни Росії, до 4 березня 2026 року [4].

Основною причиною для повернення є бажання возз'єднатися з родиною. Проте існують й інші важливі фактори, такі як наявність житла, труднощі з адаптацією на новому місці, а також освіта дітей [5].

Отже, з моменту ескалації російської війни 24 лютого 2022 року понад мільйон українців знайшли притулок у Німеччині. Прийняття та інтеграція такої кількості людей у короткий термін є величезним викликом. Успішній адаптації українських біженців сприяють діяльність українських організацій у Німеччині та Українська греко-католицька церква. Водночас, заборона на закордонну діяльність Православної Церкви України, яка була зафіксована умовами отримання Томосу, має негативний вплив на новітню діаспору. Деякі біженці відвідують храми РПЦ, яка оголосила "священну" війну проти України.

На заходах, які організовує новітня українська діаспора в ФРН, переважає українська мова, хоча враховуючи регіони, звідки походять більшість біженців, її вживання могло б бути більш помітним.

Отже, на ціннісний вимір новітньої української діаспори в Німеччині впливає низка чинників, які обумовлюють її подальші перспективи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жолквер М. Українські біженці у Німеччині. Які вони? Сайт Deutsche Welle (Німецька хвиля). [Електронний ресурс]. [URL: https://www.dw.com/uk/ukrainski-bizenci-u-nimeccini-aki-voni/a-64123838](https://www.dw.com/uk/ukrainski-bizenci-u-nimeccini-aki-voni/a-64123838)
2. [Каневський Д.](#) Повернутися з ФРН в Україну прагне лише кожен 5-й біженець. Сайт Deutsche Welle (Німецька хвиля). [Електронний ресурс].

URL: <https://www.dw.com/uk/dedali-bilse-ukrainskih-bizenciv-u-nimeccini-ne-zbirautsa-povertatisa-doslidzenna/a-68496113>

3. Сааков В. Понад 300 тисяч українських біженців залишили ФРН. Сайт Deutsche Welle (Німецька хвиля). [Електронний ресурс]. URL: <https://www.dw.com/uk/ponad-300-tisac-ukrainskih-bizenciv-zalisili-nimeccinu/a-68315202>

4. У ЄС схвалили продовження тимчасового захисту для українських біженців до 2026 року. УНІАН. Інформаційне агентство [Електронний ресурс]. URL: <https://www.unian.ua/world/u-yes-shvalili-prodovzhennya-timchasovogo-zahistu-dlya-ukrajinskih-bizhenciv-do-2026-roku-12665535.html>

5. Якимович Н. Українці в Німеччині у цифрах. Результати досліджень. Сайт Амаль, Берлін. [Електронний ресурс]. URL: <https://amalberlin.de/ua/2023/02/28/%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%86%d1%96-%d0%b2-8c%d1%82/>

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ МІГРАЦІЇ

Ілона Філоненко

*студентка 3 курсу денної форми
здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 293 «Міжнародне право»
освітньої програми «Міжнародне право» ННІ права
Сумський державний університет*

Міграція є невід'ємною частиною глобалізованого світу та справляє значний вплив на соціально-економічний розвиток країн. Сучасні міграційні потоки ставлять перед міжнародною спільнотою низку викликів, які потребують ефективного співробітництва та координації зусиль на різних рівнях.

Тлумачать поняття «міграція», як переміщення особи або осіб з однієї країни, місцевості, місця проживання і т. ін., щоб оселитися в іншій; випадок такого переміщення. Міграція – це, перш за все, нормальна людська діяльність. Люди завжди переїжджали з «однієї країни, місцевості, місця проживання, щоб оселитися в іншій» [1].

До прикладу, взаємозв'язок між міграцією та сталим розвитком визнано в різних міжнародних угодах, зокрема в Порядку денному в галузі сталого розвитку на період до 2030 року та його Цілях сталого розвитку (ЦСР). Це дає можливість комплексно розглянути вплив міграції на ключові сектори розвитку – такі як зайнятість, міський розвиток, навколишнє середовище та клімат – і навпаки.

Інтеграція міграції в програми та проекти розвитку не лише сприяє залученню мігрантів, щоб «ніхто не залишився осторонь», а й посилює заходи зі співробітництва в галузі розвитку шляхом використання потенціалу міграції для розвитку забезпечення повної оцінки ризиків і можливостей; і підвищення узгодженості та ефективності співпраці у сфері розвитку [2].

Вважаємо за доцільне, виділити наступні виклики у сфері міжнародної міграції:

❖ Нерегульована міграція та торгівля людьми. Неконтрольовані міграційні потоки створюють умови для діяльності злочинних угруповань, залучених до торгівлі людьми, експлуатації мігрантів та порушення їхніх прав.

❖ Інтеграція мігрантів у приймаючі суспільства. Успішна інтеграція мігрантів є ключовим чинником для запобігання соціальної нестабільності, маргіналізації та радикалізації. Необхідно розробляти ефективні програми культурної, мовної та професійної адаптації.

❖ Вплив міграції на ринок праці та економічний розвиток. Міграція висококваліфікованих кадрів може створювати дефіцит людського капіталу та гальмувати економічний розвиток країн походження. Водночас надходження грошових переказів є важливим джерелом фінансування для багатьох держав.

❖ Захист прав мігрантів та боротьба з дискримінацією. Мігранти часто стикаються з порушенням їхніх прав, експлуатацією, дискримінацією та ксенофобією у приймаючих країнах. Необхідно посилювати правовий захист та інформувати про права мігрантів.

❖ Міграція та безпека: тероризм, організована злочинність. У певних випадках неконтрольовані міграційні потоки можуть використовуватися терористичними угрупованнями та злочинними організаціями для переміщення своїх членів та ресурсів.

❖ Міграційні наслідки конфліктів, природних катастроф та зміни клімату. Збройні конфлікти, стихійні лиха та наслідки кліматичних змін спричиняють масову вимушену міграцію та створюють гуманітарні кризи [3].

Відповідно, перспективи розвитку співпраці вбачаємо такі:

1. Посилення координації міграційної політики та обміну інформацією між країнами щодо міграційних потоків, ризиків, законодавства тощо.

2. Розробка комплексних стратегій управління міграційними процесами з урахуванням інтересів усіх сторін: країн походження, транзиту та призначення, а також самих мігрантів.

3. Боротьба з корінними причинами вимушеної міграції (конфлікти, бідність, зміна клімату) та створення безпечних легальних шляхів для впорядкованої міграції.

4. Активне залучення неурядових організацій, місцевих громад та самих мігрантів до розробки політики та її реалізації на місцях.

5. Належне фінансування програм допомоги мігрантам, підтримки країн походження, а також сприяння реінтеграції повернених мігрантів.

6. Розвиток досліджень міграційних тенденцій, обміну передовим досвідом та аналізу впливу міграції для вироблення обґрунтованих політичних рішень

Тож, міжнародне співробітництво у сфері міграції стикається з численними викликами, такими як політичні розбіжності, економічні нерівності, питання безпеки та забезпечення прав людини. Однак, існують також значні перспективи для покращення ситуації через спільні міжнародні угоди, економічне партнерство, технологічні інновації та міжнародну допомогу. Співпраця та взаємодія на глобальному рівні є ключем до успішного управління міграційними процесами та забезпечення стабільності і процвітання для всіх країн.

Ефективне міжнародне співробітництво у сфері міграції є необхідною умовою для подолання наявних викликів та максимізації позитивного впливу міграційних процесів. Комплексний підхід, залучення усіх зацікавлених сторін та розробка спільних стратегій на глобальному, регіональному та двосторонньому рівнях здатні забезпечити впорядковане управління міграцією в інтересах держав і мігрантів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. What is migration?. *Home / Our Migration Story*.

URL: <https://www.ourmigrationstory.org.uk/what-is-migration.html#:~:text=migration,%20n.&text=The%20movement%20of%20a%20person,residence%20to%20settle%20in%20another'>.

2. Mainstreaming Migration into International Cooperation and Development (MMICD). *International Partnerships*. URL: https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/programming/projects/mainstreaming-migration-international-cooperation-and-development-mmicd_en.

3. Worldwide Immigration Trends Reports. *Fragomen - Immigration attorneys, solicitors, and consultants worldwide - Worldwide Immigration Trends Reports*. URL: https://www.fragomen.com/trending/worldwide-immigration-trends-reports/index.html?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjw4MSzBhC8ARIsAPFOuyVLUxMOXQlfqytPScz091xnph5o7lIEk9NrBZpQt6nim5OpNCBRnbAaAspsEALw_wcB.

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ХАРТІЇ НА СУДОВУ ПРАКТИКУ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Анатолій Чернявський
кандидат юридичних наук, доцент
Сумський державний університет

Передумовою та метою євроінтеграції України є забезпечення функціонування сучасної та ефективної системи соціального забезпечення. Одним із наріжних каменів системи соціального забезпечення європейських країн є Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 року [1]. В Україні ця Хартія ратифікована Законом від 14.09.2006 [2] зі змінами, внесеними Законом від 17.05.2017 [3].

Україна зобов'язалась при вступі до Ради Європи дотримуватись своїх загальних обов'язків згідно з її Статутом, а саме: сприяти забезпеченню плюралістичної демократії, верховенства права та ефективному захисту прав людини і основних свобод усіх осіб під її юрисдикцією. Тоді Україна також погодилася проводити національну політику у відповідності до принципів, проголошених Європейською Конвенцією про захист прав людини і основних свобод (1950 р.) та Європейською соціальною хартією – основоположними міжнародно-правовими актами, на базі яких заснований і діє єдиний механізм захисту прав людини в Європі, про що йшлося у Висновку Парламентської Асамблеї Ради Європи № 190 (1995). Зокрема, Держави-члени Ради Європи погодились гарантувати визначені Європейською соціальною хартією соціальні права з метою підвищення життєвого рівня та соціального добробуту свого населення [4].

Загалом механізм реалізації Європейської соціальної хартії (переглянутої) передбачає її застосування державами-членами Ради Європи як джерела права у межах сталої правової та соціально-економічної системи та мирного часу і не містить спеціальних положень щодо особливостей її застосування в умовах надзвичайного чи воєнного стану.

У той же час, після початку російської агресії у 2014 році, а особливо після широкомасштабного вторгнення в Україну у 2022 році як українська система соціального захисту, так і національні суди зіштовхнулися з рядом викликів, зумовлених саме російською агресією та її соціально-економічними, політичними та юридичними наслідками.

Однією із категорій судових справ, безпосередньо породжених наслідками російської агресії, є спори, пов'язані із захистом соціальних прав внутрішньо переміщених осіб. Загалом, зміни у законодавстві про соціальне забезпечення, як на рівні законів України, так і на рівні підзаконних актів, зокрема постанов Кабінету Міністрів України та постанов Пенсійного фонду України, простежується певна тенденція, що періодично посилюється чи послаблюється, до обмеження тих чи інших прав внутрішньо переміщених

осіб, чи принаймні, встановлення додаткових умов для їх реалізації. З іншого боку, усталена практика адміністративних судів, у першу чергу Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, стає на бік захисту порушених прав внутрішньо переміщених осіб. При цьому судами, як правило, в якості одного із найбільш дієвих юридичних інструментів захисту соціальних прав внутрішньо переміщених осіб застосовується саме Європейська соціальна хартія (переглянута). У тих же випадках, коли суди відмовляють фізичній особі у задоволенні її позовних вимог, практично завжди здійснюється перевірка відповідності дій чи рішень суб'єктів владних повноважень приписам Хартії.

Так, наприклад, предметом розгляду у справі № 433/172/16-а (провадження № К/9901/7143/17) було вирішення питання про те, чи зберігається за громадянами, які залишилися проживати на окупованих територіях та не отримали статусу внутрішньо переміщених осіб на підконтрольній Україні території, право на отримання передбачених законодавством України соціальних виплат.

У цій справі у постанові від 06.08.2019 Касаційний адміністративний суд, зважаючи на те, що позивач не є внутрішньо переміщеною особою, проживає на непідконтрольній українській владі території, вказав, що правові підстави для визнання протиправною бездіяльності Головного управління Пенсійного фонду України в Луганській області щодо невиконання позивачу пенсії за вислугою років та зобов'язання відповідача виплатити пенсію за період з серпня 2014 року – відсутні. При цьому Суд окремо вказав, що позивач не позбавлений права на отримання пенсії на підконтрольній органам державної влади України території в разі реєстрації як внутрішньо переміщеної особи.

При цьому суд касаційної інстанції обґрунтував свої висновки тим, що Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996, ратифікована Законом України від 14 вересня 2006 року № 137-V, яка набрала чинності з 01 лютого 2007 року, визначає, що кожна особа похилого віку має право на соціальний захист (пункт 23 частини I). Ратифікувавши Хартію, Україна взяла на себе міжнародне зобов'язання запроваджувати усіма відповідними засобами досягнення умов, за яких можуть ефективно здійснюватися права та принципи, що закріплені у частині I Хартії. Отже, право особи на отримання пенсії як складова частина права на соціальний захист є її конституційним правом, яке гарантується міжнародними зобов'язаннями України

Системний аналіз положень Хартії та актів національного законодавства дав Суду підстави дійти висновку про те, що державою визначено механізм поновлення пенсійних прав осіб, які проживають на території, непідконтрольній українській владі. Цей механізм полягає у здійсненні особою наступних кроків: переміщення в населенні пункти, на території яких органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі, отримання довідки внутрішньо-переміщеної особи,

особисте звернення або у встановлених законом випадках через законних представників до пенсійного органу за місцем реєстрації ВПО щодо поновлення пенсійних виплат [5].

У зразковій справі зразковій справі № 805/402/18 (провадження № 11-644асі18) про припинення виплати пенсії внутрішньо переміщеній особі, яка уже після отримання статусу ВПО повернулася на непідконтрольну Україні територію, Велика Палата Верховного Суду зробила висновок про протиправність припинення виплати пенсії такій особі. При цьому висновки суду касаційної інстанції безпосередньо обґрунтовувалися не положеннями національного законодавства України, а нормами міжнародно-правових актів.

Так, у постанові від 04.09.2018 у справі № 805/402/18 Велика Палата Верховного Суду визначила, що право на отримання пенсії є об'єктом захисту за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. Втручання відповідача у право позивача на мирне володіння своїм майном у вигляді пенсії не ґрунтується на Законі. Встановлення судом незаконності втручання, тобто вчинення дій не у спосіб, визначений законом, є достатньою підставою для висновку про те, що право позивача на мирне володіння своїм майном було порушено. З огляду на викладене, припинення виплати пенсії позивачу було здійснено не у спосіб, передбачений Законом 1058-IV, а в контексті положень статті 1 Першого протоколу до Конвенції відбулося втручання у право власності позивача, і таке втручання не було законним. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03 травня 1996 року, ратифікована Законом України від 14 вересня 2006 року № 137-V, яка набрала чинності з 01 лютого 2007 року, визначає, що кожна особа похилого віку має право на соціальний захист (пункт 23 частини I). Ратифікувавши Хартію, Україна взяла на себе міжнародне зобов'язання запроваджувати усіма відповідними засобами досягнення умов, за яких можуть ефективно здійснюватися права та принципи, що закріплені у частині I Хартії [6].

Наведений огляд правових позицій Верховного Суду дозволяє констатувати існування чіткої тенденції активного використання національними судами України Європейської соціальної хартії (переглянутої) як ефективного джерела права під час розгляду спорів про соціальне забезпечення, зокрема і внутрішньо переміщених осіб в умовах протидії російській агресії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 09.06.2024).
2. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон України від 14.05.2006 № 137-V. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-16#Text> (дата звернення: 09.06.2024).

3. Про внесення зміни до пункту 2 Закону України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» від 17.05.2017 № 2034-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2034-19#Text> (дата звернення: 09.06.2024).

4. Макаренко О. Г. Про деякі конституційно-правові проблеми реалізації прав громадян в Україні в контексті Європейської соціальної хартії (переглянутої). *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2010. № 2. С. 22.

5. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 06.08.2019 у справі № 433/172/16-а. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83494203> (дата звернення: 09.06.2024).

6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.09.2018 у справі № 805/402/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76945461> (дата звернення: 09.06.2024).

МІГРАЦІЙНІ ПИТАННЯ В БЕЗПЕКОВІЙ ПОЛІТИЦІ ЄС²

Ольга Швагер

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри міжнародного, європейського права та
порівняльного правознавства
Сумський державний університет*

Європейський Союз останні десятиріччя стикається з міграційними викликами на зовнішніх кордонах держав – членів. У зв'язку з чим безпекова політика Європейського Союзу потребує періодичного оновлення, враховуючи екзистенціальні загрози, потребу у мілітаризації та необхідність сек'юритизації міграції.

Спільна зовнішня політика та політика безпеки Європейського Союзу спрямована на збереження миру та зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів Статуту ООН.

Сфера міграції та притулку займають окреме місце у безпековій політиці Європейського Союзу, оскільки вони прямо чи опосередковано пов'язані із питаннями суверенітету та контролю над територією.

---

² Дослідження проведено на виконання міжнародного проекту в сфері освіти «Міграційна політика та право ЄС у контексті цілей сталого розвитку (101098859)» (спільний проект СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

Управління міграцією та притулком продовжує залишатися одними з головних проблем європейців. Європейська Комісія вжила заходів щодо цих проблем за допомогою Пакту про міграцію та притулок, який у червні 2024 року набрав чинності. Завдяки Пакту ЄС матиме спільну систему управління міграцією гідним і стійким способом. Ключовим елементом Пакту є те, що держави-члени, які зіткнуться з раптовим міграційним тиском, не залишаться на самоті. Країни, які перебувають під тиском, зможуть вимагати підтримки від ЄС та інших держав-членів, які сприятимуть переселенню мігрантів, трансферам, фінансовим внескам або розміщенню допоміжного персоналу. Пакт забезпечить підвищення ефективності процедур: від більш ефективного управління кордоном із перевіркою людей, які прибувають нерегулярно, до спрощеної обробки заяв про надання притулку. Це буде підтримуватися ефективними процедурами повернення та прикордонними процедурами: у разі негативного рішення про надання притулку особам, які не мають законного права на перебування, буде видано рішення про негайне повернення [1].

Так, наприклад, стаття 5 Регламенту (ЄС) 2024/1351 Європейського Парламенту та Ради від 14 травня 2024 року про надання притулку та управління міграцією, внесення змін до Регламентів (ЄС) 2021/1147 та (ЄС) 2021/1060 та скасування Регламенту (ЄС) № 604/2013, визначає зовнішні складові комплексного підходу у регулюванні міграції: з метою досягнення цілей, викладених у статті 3 Регламенту, Європейський Союз та держави-члени, у межах своїх повноважень, заохочують і розбудовують індивідуальні та взаємовигідні партнерства, у повній відповідності до міжнародного права та права Союзу та на основі повної поваги до прав людини та сприяння тісній співпраці з відповідними третіми країнами на двосторонньому, регіональному, багатосторонньому та міжнародному рівнях, зокрема для: (a) сприяння легальній міграції та легальним шляхам для громадян третіх країн, які потребують міжнародного захисту, і для тих, хто іншим чином отримав дозвіл на легальне проживання в державах-членах; (b) підтримці партнерів, які приймають велику кількість мігрантів і біженців, які потребують захисту, та розвитку їхнього оперативного потенціалу у сфері міграції, надання притулку та управління кордонами з повною повагою до прав людини; (c) запобігання нелегальній міграції та боротьба з незаконним перевезенням мігрантів і торгівлею людьми, включаючи зменшення вразливості, спричиненої ними, водночас забезпечуючи право звертатися за міжнародним захистом; (d) усунення основних причин та рушійної сили нелегальної міграції та вимушеного переміщення; (e) покращення механізмів ефективного повернення, реадмісії та реінтеграції; (f) забезпечення повної реалізації спільної візової політики.

Безпека кордонів у Пакті про міграцію та притулок забезпечується через:

– Надійну систему перевірки: ті, хто не відповідає умовам для в'їзду в ЄС, будуть зареєстровані та підлягатимуть ідентифікації, перевірці безпеки та здоров'ю.

– Функціонування бази даних Eurodac про надання притулку та міграцію: Регламент Eurodac перетворює існуючу базу даних на повноцінну базу даних про притулок та міграцію, забезпечуючи чітку ідентифікацію кожного, хто в'їжджає до ЄС як шукач притулку або нелегальний мігрант.

– Прикордонну процедуру та повернення: обов'язкова прикордонна процедура застосовуватиметься до заявників на отримання притулку, які навряд чи потребуватимуть захисту, введуть владу в оману або становлять загрозу безпеці. Ефективне повернення з підтримкою реінтеграції застосовуватиметься до тих, хто не має права на міжнародний захист.

– Кризові протоколи та дії проти інструменталізації: Кризове положення передбачає швидкі кризові протоколи з оперативною підтримкою та фінансуванням у надзвичайних ситуаціях [3].

Пакт містить кілька гарантій для захисту основних прав мігрантів, завдяки стандартизованим процедурам надання притулку, процедурам перевірки, перевірці вразливості та незалежні механізми моніторингу. Беруться до уваги гарантії для найбільш уразливих верств населення, зокрема сімей з дітьми, оскільки права та найкращі інтереси дітей завжди мають бути пріоритетними. Наприклад, вони можуть підлягати прикордонній процедурі, лише якщо можуть бути застосовані необхідні умови для таких уразливих категорій. Щоб підтримати держави-члени у впровадженні Пакту, 12 червня Комісія представила Загальний план впровадження, в якому визначено етапи успішного початку застосування нового законодавства до середини 2026 року. Він буде використаний як основа для підготовки національних планів впровадження держав-членів, які мають бути готові до грудня 2024 року [1].

Інтеграція міграційної політики та політики надання притулку тісно пов'язана з появою ідеї Європи без кордонів. Внаслідок міграційних криз можуть виникати проблеми щодо контролю потоку мігрантів країн-членів, тому виникає потреба у розробці спільних правил спрямованих на гармонізацію процедур і прав, яких необхідно дотримуватися під час розгляду запитів про надання притулку, а також умов для прийому шукачів притулку (наприклад, житло, доступ до медичної допомоги та ринок праці). Новий Пакт про міграцію та притулок містить ряд правил, які здатні врегулювати поточні дисбаланси не тільки у міграційній, але і у безпековій політиці Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Achievements of the von der Leyen Commission - Managing migration responsibly. June 2024.
URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_24_1395

2. Регламент (ЄС) 2024/1351 Європейського Парламенту та Ради від 14 травня 2024 року про надання притулку та управління міграцією, внесення змін до Регламентів (ЄС) 2021/1147 та (ЄС) 2021/1060 та скасування Регламенту (ЄС) № 604/2013 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1351>

3. Pact on Migration and Asylum. A common EU system to manage migration URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/pact-migration-and-asylum_en

Електронне наукове видання

**СУЧАСНІ ВИКЛИКИ
ДЛЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ:
ПРАВОВІ, ОСВІТНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ**

**МАТЕРІАЛИ
II НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ
(СУМИ, 21 ЧЕРВНЯ 2024 РОКУ)**

Відповідальна за випуск В. М. Завгородня
Комп'ютерне верстання А. С. Славко

Формат 60×84/8. Ум. друк. арк. 8,49. Обл.-вид. арк. 7,86.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.